

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Olomouc 2022

Bc. Adéla Turčínková

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Muzejní a galerijní pedagogika a učitelství výtvarné výchovy pro 2. stupeň základních škol a střední školy

Diplomová práce

Bc. Adéla Turčínková

Velkomoravské památky na Uherskohradištsku
a jejich muzejní zprostředkování žákům 2. stupně základních škol

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Silvie Novotná

Olomouc 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci na téma *Velkomoravské památky na Uherskohradištsku a jejich muzejní zprostředkování žákům 2. stupně základních škol* vypracovala samostatně a použila pouze uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi pomohli při tvorbě diplomové práce. Především mé vedoucí práce Mgr. et Mgr. Silvii Novotné za ochotu, odborné vedení, cenné rady, trpělivost a veškeré konzultace. Děkuji také pracovníkům muzeí, které jsem oslovila, za jejich informace a služby. Významné poděkování patří mé milované rodině za všeobecnou podporu během celého studia.

Obsah

Úvod	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
O národě Slovanů a období předvelkomoravském	10
Velkomoravská říše	11
Charakteristika Velké Moravy na území Uherskohradištska a významné lokality na jižní Moravě	15
<i>Památník Velké Moravy ve Starém Městě („Na Valách“)</i>	19
<i>Výšina sv. Metoděje v Uherském Hradišti (Sady „Špitálky“)</i>	22
<i>Staré Město „Na Špitálkách“</i>	24
<i>Staré Město „Na Dědině“</i>	26
<i>Velkomoravský kostelík svatého Jana v Modré u Velehradu („Na Díle“) a Archeoskanzen Modrá</i>	28
<i>Hradisko svatého Klimenta u Osvětiman</i>	30
<i>Slovanské hradiště v Mikulčicích</i>	32
<i>Slovanské hradisko Pohansko</i>	35
Moravští archeologové, výzkumy a objevy	36
Muzejní pedagogika – Nové tendence, aktivity a edukační prostředky v současné době	39
<i>Pracovní list/sešit jako prostředek v muzejní pedagogice</i>	41
Kritéria pro hodnocení pracovních sešitů	42
Vybrané muzejní instituce zaměřené na prezentaci odkazu Velké Moravy, jejich edukační činnost, způsoby prezentace expozice, hodnocení aktuálních pracovních sešitů dle vlastních kritérií	43
<i>Památník Velké Moravy ve Starém Městě</i>	44
<i>Archeoskanzen Modrá</i>	50
<i>Památník na Slovanském hradišti v Mikulčicích – Pavilon II</i>	56
<i>Expozice „Velkomoravské Pohansko“ v zámku na Slovanském hradisku Pohansko</i>	62
<i>Stálá expozice Velká Morava v Moravském zemském muzeu – Dietrichsteinský palác (Brno)</i>	63
<i>Moravské zemské muzeum – Centrum slovanské archeologie</i>	65
<i>v Uherském Hradišti</i>	65
II. PRAKTICKÁ ČÁST	67
Autorská tvorba pracovního sešitu	68
<i>Cíle a očekávané přínosy produktu</i>	68
<i>Postup práce</i>	70

Evaluace efektivity pracovního sešitu	82
<i>Dotazník</i>	<i>83</i>
<i>Výsledky dotazníku v tabulce</i>	<i>85</i>
Závěr	87
Seznam použité literatury.....	88
Seznam internetových zdrojů.....	90
Seznam obrazových příloh	92
Anotace.....	94

Úvod

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na Velkou Moravu, především na její hmotný odkaz v oblasti Uherskohradištska a také Jižní Moravy, které toto období různými způsoby prezentuje. Mým cílem bylo vytvořit autorský, svou povahou ojedinělý pracovní sešit, který by podle mých představ mohl zdejší sféru edukace v kultuře obohatit nebo motivovat mladší generace k návštěvě muzeí zaměřených na toto období a jiných velkomoravských lokalit. Pro tvorbu pracovního sešitu bylo potřeba se dostatečně seznámit s vybraným tématem, což se mi podařilo skrze vypracování teoretické části, kde popisuji nejen období Velké Moravy obecně, vybrané velkomoravské památky a lokální archeologii, ale také jsem téma nastínila pod lupou muzejní pedagogiky, která je mým studijním oborem. Svou diplomovou práci jsem si chtěla osvojit poznatky malé části dějin naší země a glorifikovat dědictví Velké Moravy tohoto území.

Můj pracovní sešit „Putování Velkou Moravou“ je sestaven cíleně pro skupinu žáků 2. stupně základních škol. Této skupině je přizpůsobena jeho obtížnost. Váže se ke třem lokalitám, situovaným na Uherskohradištsku a Jihomoravském kraji, obrazně jako „putování za poznáním velkomoravského života“. Putování je pojato ze tří úhlů pohledu, tedy sakrálního – v expozici Památníku Velké Moravy ve Starém Městě, života světského – Archeoskanzen Modrá a do třetice z pohledu práce archeologů a jejich archeologických výzkumů – část expozice „Velkomoravské Pohansko“. Výběrem těchto tří lokalit a sestavením pracovního sešitu pro tři instituce jsem chtěla dosáhnout celistvého utváření představ o Velké Moravě. Je samoobslužný a představuji si jeho volný odběr ve všech třech institucích.

Oblasti Jižní Moravy a Uherskohradištska jsem přiřadila prioritu nejenom proto, že je Uherské Hradiště mé rodné město a související památná místa jsou mi odjakživa blízká, ale také proto, že se jedná o oblast, která je pro Velkou Moravu významným dějištěm a neoddělitelnou součástí, nacházela se zde některá z center Velkomoravské říše.

V neposlední řadě je nutné zmínit, že pro jakékoliv studium tématu Velké Moravy je nesmírně podstatná archeologická práce, která nám zprostředkovává poznání této minulosti. Toto poznání je nám interpretováno skrze hmotné archeologické prameny, odbornou literaturu, zachovalé památky, odborná muzea a je také součástí učiva základních škol ve vzdělávací oblasti „Člověk a společnost“ předmětu Dějepis.

Obsah diplomové práce je rozdělen do dvou částí – teoretické a praktické. V první části, tedy v části teoretické, uvádím základní informace o národu Slovanů a období předvelkomoravském, Velkomoravské říši, charakteristiku Velké Moravy a její pamětihodnosti na Uherskohradištsku a Jižní Moravě. Uvádím také práci některých významných moravských archeologů, jejich výzkumy a významné objevy. Na základě prostudované literatury a primárních pramenů píšou o nových tendencích a inovacích muzejní pedagogiky, potenciálu pracovního listu/sešitu jako prostředku v edukaci. Dále vytvářím vlastní kritéria pro posouzení aktuálních a dostupných pracovních listů a stručně posuzuji přednosti či nedostatky pedagogických, informačních a technických atribut konkrétních institucí.

Všechna zmíněná muzea a archeologické lokality jsem osobně navštívila a prohlédla si obsahové a technické zpracování prezentace expozic. Se všemi institucemi jsem v kontaktu a účastnila jsem se několika edukačních programů v Památníku Velké Moravy formou náslechu nebo případné spolupráce.

Část praktická je stěžejní. Obsahuje autorský pracovní sešit s vysvětlením mých očekávání a cílů, celého postupu práce s návrhy, dokumentace

produktu a evaluace jeho efektivity, která byla ověřena dobrovolnými účastníky z řad cílové skupiny.

Diplomová práce končí závěrečným slovem, kde rekapituluji průběh tvorby diplomové práce, její námět, cíle i výběr památek a paměťových institucí. Dále referuji získané poznatky, přínosy a prožitky, ale také představy k budoucímu uplatnění pracovního sešitu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

O národě Slovanů a období předvelkomoravském

Naše krajina nebyla před příchodem Slovanů liduprázdná. Střídali se zde celé civilizační epochy řadu tisíciletí před Kristem, již od paleolitu. Alternovala se také řada různých kultur, etnik, politických změn apod. Koncem starověku a začátkem středověku probíhalo stěhování národů a tehdy přišli na naše území na počátku 6. století (intenzivněji pak v druhé polovině) první slovanští osadníci.¹ Tyto kmeny postupně vytlačovaly kmeny germánské – *Langobardy* a *Duryňky*. Oproti archeologickým nálezům z Velké Moravy jsou předvelkomoravské objevy (tím pádem také obecná informovanost) mnohem skromnější. Slované kmeny často musely čelit nájezdům ze strany výbojných a na rozdíl od usedlých Slovanů mobilnějších avarských kočovníků. Jejich časté vpády podnítily slovanská povstání, která měla úspěch při vedení knížete Sába. Ten byl přijat na dalších ca 25 let jako jejich vládce (624–659).²

Etnikum Slovanů položilo základy vývoji Čech, Moravy a Slezska.³ „Byli to ti, co se při průchodu Povážím odpoutali od hlavního přistěhovaleckého proudu směřujícího od severu k jihu, k Dunaji, a odbočili na západ. Skrze průsmyky nejprve překročili Bílé Karpaty a poté při vodních tocích, zejména pak podél Olšavy, kudy procházela tzv. *brigetijská větev známé jantarové stezky*, stanuli v ústí Poolšavské brány na dnešním Uherskohradištsku.“ (Škrdla, Vaškových, Galuška, 2007, s. 41)

¹ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. s. 13.

² ČORNEJ, Petr, MYSLIVEČEK, Jiří a BUŠEK, Jiří. *Vše podstatné z českých dějin*. Praha: Práh, [1992]. s. 4.

³ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. s. 13.

Slované, proslaveni jakožto nositelé kultury s keramikou pražského typu, byli dobrými zemědělci. Prostředí, ve kterém se usadili, tím pádem nemohlo postrádat kvalitní obdělávatelnou půdu a zázemí pro chov dobytka.⁴ Kvůli podmínkám pro tento rozvoj zemědělství a chovatelství si při kolonizaci vybírali nížinné oblasti, s výskytem říční nivy, lužních půd a lužních pralesů. Ideální oblasti nepřesahovaly 200 metrů nadmořské výšky a teplota se ve vegetačním období pohybovala mezi 14—17°C. Tyto podmínky tedy byly důvodem, že si naši předkové zakládali své osady většinou v pásu podél řek, jako vhodný příklad můžeme uvést řeku Moravu. Vesnice Slovanů byly velké svou rozlohou, ale obydlí, která měla většinou kruhové, řadové nebo shlukové uspořádání, nebyla příliš početná. Plocha staveb měla mezi 6,5—16 m². Archeolog Luděk Galuška ve své knize *Velká Morava* (1991) popisuje obydlí takto: „V převaze jsou to nevelké zahloubené objekty čtvercovitého či obdélníkovitého půdorysu, jejichž stěny byly z větší nebo menší části tvořeny rostlou zeminou. Označujeme je jako zemnice, někdy se však hovoří o polozemnicích. Jednalo se vlastně o jednoprostorové stavby lehkého typu se sedlovou konstrukcí střechy a stěnami buď srubovými či kůlovými, vyplétanými proutím a vyspárovanými hlínou.“⁵

Na přelomu 7. a 8. století obyvatelstvo opouští dosud zavedený pohřební rituál – pohřeb žehem, který střídá dodnes běžná inhumace.⁶

Velkomoravská říše

Na přelomu 8. a 9. století se v Čechách postupně utvářelo několik skromnějších knížectví, mezitím co na moravském území se centralizovala

⁴ ČOUPEK, Jiří. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 41.

⁵ GALUŠKA, Luděk. *Velká Morava*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1991, s. 11–12.

⁶ Zdroj: *Expozice „Velkomoravské Pohansko“ v Zámečku Pohansko*.

moc, rodily se počátky státnosti a potlačovaly se předchozí kmenové instituce, jelikož Morava tehdy otevřeně podléhala vlivům z Podunají (náboženským, kulturním i politickým).⁷

V Evropě se v devátém století uskutečnil významný zlom. Přenáší se z dob tzv. „*temných věků*“ s pospolnou rodovou společností na dobu nových politických útvarů a přechod na feudální společnost.⁸

Velkomoravská říše představovala sdružení Čechů a Moravanů, Slováků a nejspíš také podkarpatských Rusů. Její vznik se zaslouhuje o úplné počátky české státnosti a dřívější československé jednoty.⁹

Říši panoval Mojmír I., který se orientoval na připojení Nitranska ke svému teritoriu a na přicházející křesťanské misie. Vládnoucím nástupcem byl Rostislav, který byl programově orientován na Byzanc a misii Cyrilometodějskou. Naproti tomu další nástupce Svatopluk jednal opačně a odháněl zastánce slovanské bohoslužby. Vládu následně převzal jeho syn, Mojmír II.¹⁰

Sídelní struktura se prokazatelně vyskytovala na místech (některé již neexistující):

- *Agglomerace Starého Města a Uherského Hradiště („Veligrad“),*
- *Sady u Uherského Hradiště,*
- *Mikulčice,*
- *Pohansko u Břeclavi,*
- *Hradiště u Znojma,*
- *Brno – Líšeň,*

⁷ SLÁMA, Jiří a VAVŘÍNEK, Vladimír. *Slovanské osídlení Českých zemí a Velkomoravská říše =: Slavic settlement in the Czech lands and Great Moravia*. Praha: Litera, 1996. 104 s. ISBN 80-7192-082-7., s. 28.

⁸ BŮHM, Jaroslav, Bohuslav HAVRÁNEK, Josef KOLEJKA, Václav VANĚČEK a Josef POULÍK. *Velká Morava: tisíciletá tradice státu a kultury*. Praha: Československá akademie věd, 1963, s. 13.

⁹ HUDEČEK, Jakub. *Dějiny Velké Moravy: 1100 roků státu československého*. V Přerově: Nákladem Knihkupectví Společenské knihtiskárny, 1935, str. 5.

¹⁰ ČORNEJ, Petr, MYSLIVEČEK, Jiří a BUŠEK, Jiří. *Vše podstatné z českých dějin*. Praha: Práh, [1992]. 50 s. ISBN 80-901278-4-3., s. 5–7.

- *Olomouc – Povel,*
- *Přerov,*
- *Děvín,*
- *Bratislava,*
- *Nitra – Nitrava,*
- *Rajhrad,*
- *Strachotín,*
- *Nejdek,*
- *Zelená Hora.*

Pro Velkomoravskou říši je významná a dodnes oslavami připomínaná událost, pastorační misie soluňských bratří Cyrila (filozof a teolog) a Metoděje (mnich), která se datuje do roku 863, jako jejich příchod na Moravu. Jejich působení na Moravě se odehrávalo zhruba po čtvrt století. Společně pod vedením bratrů putovali také jiní byzantští misionáři. Bratři ovládali jazyk Slovanů, do kterého přeložili bohoslužebné texty a také vytvořili speciální písmo, a to *hlaholici*.¹¹ „Vyvrcholila tak snaha moravského panovníka Rostislava (846-870) o stabilizaci a kvalitativně vyšší uspořádání církevních poměrů na Moravě, snaha o vlastní nezávislou církevní správu.“, píše Pavel Kouřil ve své knize *Cyrlometodějská misie a Evropa*, 2014. Když roku 885 zemřel jeden z bratrů, Metoděj, objevovaly se snahy o zkažení jejich díla, ale i přesto všechno mělo dlouhodobý důsledek a působení. Pokračovalo se v rozvoji slovanské liturgie a písennictví.¹²

Cyrl a Metoděj jako intelektuálně neobyčejně zdatní misionáři z Byzance tak vytvořili velmi unikátní okamžiky historie. Jejich stěžejním posláním

¹¹ KOUŘIL, Pavel. *Cyrlometodějská misie a Evropa: 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, 2014, s. 8.

¹² KOUŘIL, Pavel. *Cyrlometodějská misie a Evropa: 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, 2014, s. 8.

bylo šíření křesťanství, při němž působili internacionálně a stali se tak představiteli v byzantské kulturní elitě.¹³

V dobách formování české státnosti byla aglomerace Uherské Hradiště – Staré Město jedna z nejvýraznějších uskupení obyvatelstva na území dnešní České republiky. Jednotlivé areály se v té době dělily na druhy: výrobní (různé řemeslné výroby), sídlištní (obydlené části), funerální (pohřebiště) a mocenské (kamenné stavby – kostely, kaple).¹⁴

Pro srovnání krajiny dnešní a tehdejší je zřejmé, že lesní plochy byly v 9. století mnohem rozsáhlejší a početnější, než je tomu dnes. Tyto lesy nebyly nijak obydleny, ale měly spíše potenciál k vytváření útočišť v podobě hradisek na obranu proti nepřítelům. Podle množstevního výskytu hradisek v lese se dala předpokládat hustota osídlení v přilehlém kraji. Příkladem početných hradisek v lesích je oblast Chřibů. Z toho vyvozujeme, že v okolí byla hustá sídla. V jiných případech lidé osidlovali poráčí řek (Morava, Svítava, Svratka, Dyje, Haná, Olšava a dolní tok Bečvy).¹⁵

Za vlády posledního panovníka, Mojmíra II. se vřítily maďarští kočovníci do střední Evropy, což vyústilo v léta bojů, kterým nakonec Velkomoravská říše podlehla kolem roku 907. Avšak moravské území nebylo Maďary zabráno, pouze vyrabováno. Ačkoliv šlo o konec říše, jsou také spekulace o ojedinělých pokračujících sídelních a hospodářských strukturách i zbytcích státního útvaru. S těmito boji skončilo i táhlé stěhování národů.¹⁶

¹³ KOUŘIL, Pavel. *Cyriľometodějská misie a Evropa: 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, 2014, s. 197.

¹⁴ *Slovanská raně středověká aglomerace Staré Město-Uherské Hradiště a její okolí*. [online] Autor textu: PhDr. Luděk Galuška, CSc. [cit. 15.03.2021] Dostupné z: https://www.phil.muni.cz/archeo/webmaster%20peppe/stara_mura/morarch/Vyzkumy/slavne_vyzkumy/staremesto.html.

¹⁵ HUDEČEK, Jakub. *Dějiny Velké Moravy: 1100 roků státu československého*. V Přerově: Nákladem Knihkupectví Společenské knihtiskárny, 1935, s. 11.

¹⁶ ČORNEJ, Petr, MYSLIVEČEK, Jiří a BUŠEK, Jiří. *Vše podstatné z českých dějin*. Praha: Práh, [1992]. 50 s. ISBN 80-901278-4-3., s. 5–7.

Charakteristika Velké Moravy na území Uherskohradištska a významné lokality na jižní Moravě

Pro oblast Uherskohradištska byla nenahraditelným přínosem meandrující řeka Morava, a to již od pravěku. Přinášela prospěšné vodní a geomorfologické podmínky. Výhodou byl nadbytek vody, říční ramena a také nízké břehy pro dostupnost obyvatel.

I zde se v historii různě křižovaly kulturní a etnické proudy nebo důležité evropské cesty, kupříkladu kupecké nebo dálkové vojenské.¹⁷

Slovanští osadníci se již od 6. století zprvu usazovali na místech jako je dnešní Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Uherské Hradiště – Sady či Uherském Ostrohu – Kvačice. S postupně narůstajícím počtem obyvatel se objevovalo také zakládání nových sídlišť a pohřebišť. Sídlíště ve Starém Městě, Uherském Hradišti, v Sadech a v blízkém okolí se proměnila v jedno z nejvýznamnějších center, tzv. staroměstsko-uherskohradištskou aglomeraci. Tato aglomerace bývá ztotožňována s *Veligradem* (lokalita středního Pomoraví). Ve Staroměstské poloze zvané „*Na Valách*“ se nacházelo hradisko a centrální pohřebiště se zhruba 2 000 hroby. Poblíž, na poloze zvané „*Na Dvorku*“ zase řemeslnicko–klenotnický areál, ve kterém bylo nalezeno nejenom několik zbraní a různé výzbroje, ale především honosné šperky.¹⁸

Lokalitu staroměstsko-uherskohradištské aglomerace mohlo obývat až pět tisíc lidí a lze ji také spojovat s pobytem významných rodů a samotného panovníka Velké Moravy. Aglomerace nebyla ojediněle obydleným místem, měla také spoustu jiných menších i větších osad ve svém okolí, která tvořila nezbytné hospodářské zázemí nebo dokonce funkci strategicky–obranou.

¹⁷ GALUŠKA, Luděk, Miroslav VAŠKOVÝCH, Ladislav CHVALKOVSKÝ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2002, s. 9.

¹⁸ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 9–10.

K takovým osadám patřilo například Hradisko svatého Klimenta nebo poloha „*Díly u sv. Jana*“ u obce Modrá.¹⁹

Když se na tomto území, někdy na přelomu 8. a 9. století, objevili představitelé nového náboženství, křesťanští kněží, začaly se vyskytovat také zděné, na maltu stavěné kostely, například na místě dnes označovaném jako „*Špitálky*“ nebo zřejmě stejně starý kostel v Modré u Velehradu. Výstavbu těchto kostelů můžeme na Uherskohradištsku chápat jako první hmatatelné počátky křesťanství.²⁰

Pro samotné dnešní Uherské Hradiště bylo v počátcích významné osídlení tzv. „*hradištského ostrova*“ (ostrova sv. Jiří), který se nacházel v centru, přibližně na nynějších náměstích Mariánském a Masarykově a v blízkém obvodu.²¹ Pod povrchem náměstí identifikovali archeologové podobu kostela sv. Jiří a na tomtéž místě zachytili existenci starší kruhové stavby, nejspíše rotundy, která by měla být kaplí sv. Jiří z doby velkomoravské.²² Přesné stáří není jasné, protože k objasnění by bylo třeba plošných výzkumů. Poznání jednotlivých částí ostrova sv. Jiří je dosud podmíněno především výkopy, které souvisí s vodovodními či kanalizačními tahy nebo elektrickým vedením, případně parcelami před stavební činností.²³

Nálezy ve zmiňovaných lokalitách dokazují tehdejší činnost sklářství, koželužství a také zpracovávání parohoviny, kostí a rohoviny. Objevy malty a kamene odkazují na existenci kamenných staveb.²⁴

¹⁹ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 19.

²⁰ ČOUPEK, Jiří. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, str. 44–45.

²¹ Tamtéž, s. 42.

²² Encyklopedie města Uherské Hradiště, 2011–2012: *kostel a kaple sv. Jiří*. Document Moved [online]. Copyright © 2017 Město Uherské Hradiště [cit. 20.04.2021]. Dostupné z: https://encyklopedie.mesto-uh.cz/home-muh/?acc=profil_vyzkumu&load=5

²³ ČOUPEK, Jiří. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 45, 47.

²⁴ Tamtéž, s. 47–48.

Druhá polovina devátého století zažívala na Uherskohradištsku největší rozkvět moravského křesťanství. Významní lidé se zasluhovali být pohřbíváni právě v kostelích nebo v jeho blízkosti. Význačnost jedinců poznáme tak, že byli ukládáni do hrobek se zbraněmi, *ostruhy*ⁱⁱ, šperky aj.²⁵

Zaměříme-li se na tehdejší šperkařství, v období Velké Moravy to byly především náušnice, *gombíky*ⁱⁱⁱ, kovové perly náhrdelníků, přívěsky. Náušnice a prsteny se zhotovovaly ze zlata, stříbra nebo pozlaceného bronzu metodami granulace a filigránu. Zdobit je navíc mohly perly nebo sklo (skleněná pasta). Gombíky a kovové perly většinou byly ze zlatých, stříbrných nebo pozlacených měděných plechů. Gombíky měly také povrch zdoben motivy, tvořenými tepáním, lisováním, granulací, či metodou filigránu. Většina těchto šperků na území Moravy měla zejména potenciál ženské okras. Výjimkou jsou některé gombíky nalezené v hrobech mužů nebo dětí, protože právě gombíky neměly pouze funkci estetickou, ale také určovaly, k jaké společenské vrstvě jedinec přísluší. Dá se teoreticky říct, že naprosto celá škála šperků měla tento atribut určení společenského postavení, jelikož si je prostý člověk nemohl jen tak dovolit, už jen proto, z jakých surovin byly vyrobeny. Šperky z území dnešní Moravy, takže také Uherskohradištska, můžeme nazývat šperky *veligradského typu*. Tento typ šperku je nejzajímavějším a nejvyhledávanějším z Velké Moravy. Postrádáme bohužel informace o tom, kdo je vyráběl a jaký je jejich původ.²⁶

Po zániku velkomoravské říše v 1. polovině 10. století byla aglomerace s osadami decimována válkami a z toho důvodu obyvatelé chudli

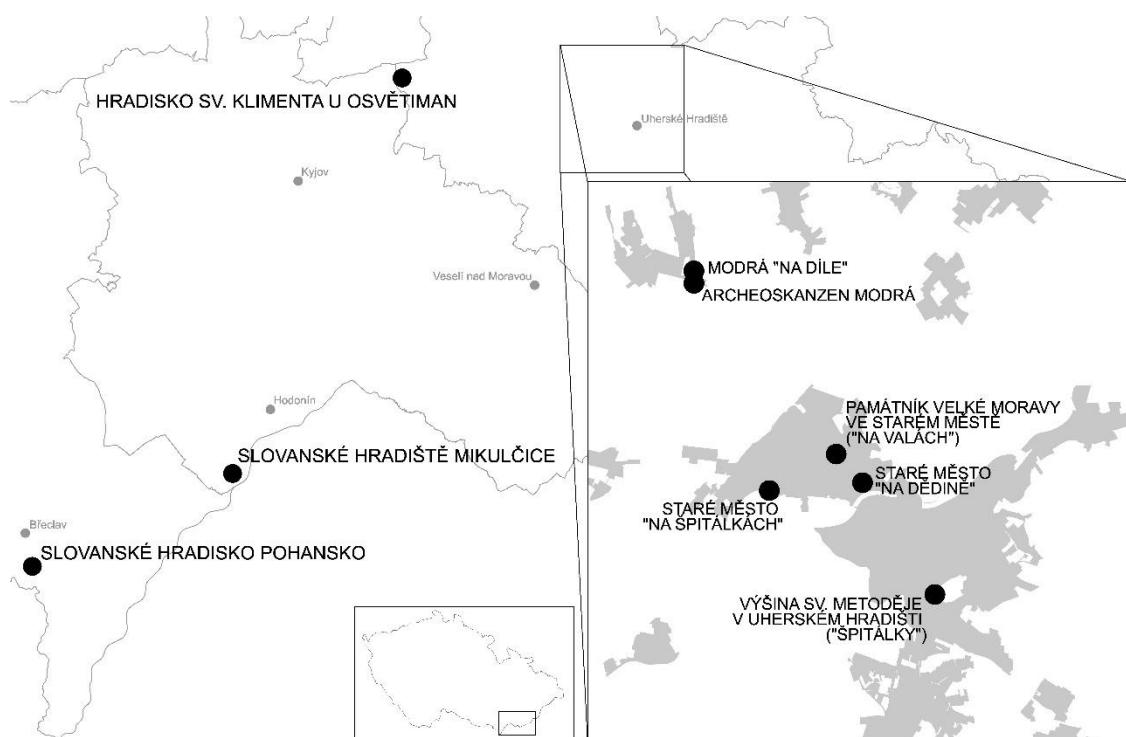
²⁵ ČOUPEK, Jiří. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 49.

²⁶ GALUŠKA, Luděk. *Hledání původu: od avarských bronzů ke zlatu Velké Moravy = Search for the origin: from Avar bronze items to Great Moravian gold*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013, s. 99.

a opouštěli opevněná centra, hledajíc lepší obživu na polích v okolí. Mocná sídelní aglomerace se zprvu proměnila v trhovou ves a poté ve Staré Město a Uherské Hradiště.²⁷

Na mapě (obr. č. 1) je přehled velkomoravských lokalit, na které jsem se rozhodla zaměřit. Na Uherskohradištsku jsou to lokality: „*Na Valách*“ – Památník Velké Moravy ve Starém Městě, „*Na Dědině*“ – u kostela sv. Michaela ve Starém Městě, „*Špitálky*“ – Výšina sv. Metoděje v Sadech u Uherského Hradiště, „*Na Dile*“ – kostel sv. Jana v Modré a Archeoskanzen Modrá, „*Na Špitálkách*“ – Staré Město.

Zabývala jsem se také vybranými vzdálenějšími, ale významnými moravskými lokalitami. Je to Hradisko sv. Klimenta u Osvětiman, Slovanské hradiště v Mikulčicích a Slovanské hradisko Pohansko.

Obrázek 1: Vlastní mapa vybraných lokalit k tématu Velká Morava, 2021

²⁷GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 19.

Památník Velké Moravy ve Starém Městě („Na Valách“)

Úplně první známky o pobytu člověka v lokalitě „Na Valách“ sahají velmi hluboko, až do mladého paleolitu. Slované se zde začali vyskytovat někdy na přelomu 6. a 7. století.²⁸

Přestože se uskutečnily první vykopávky této lokality v letech 1887 a 1889, kdy se zde ještě nacházel vodní mlýn a soukromé zahrady, zásadnějším přínosem bylo až úsilí A. Zelnitia a náhodný nález z roku 1924, zlaté náušnice, což přitáhlo pozornost odborníků k tomuto místu. A. Zelnitius, coby vedoucí záchranného výzkumu Státního archeologického ústavu v Praze, prozkoumal na 350 kostrových hrobů, z jehož nálezů dnes několik z nich připadá do sbírek Památníku. Mnohdy chybějící finance brzdily další výzkumy a odkrývání zeminy. Až po válce, roku 1948 došlo na obnovu těchto prací, jehož řízení si vzal na starost archeolog Vilém Hrubý. Tehdy ještě poměrně mladý proslul významným objevem – odkryvem negativní výplně základových rýh kostela s podkovovitou apsidou, která v té době byla vůbec prvním objevem velkomoravské architektury v našich zemích. Z tisíce prozkoumaných hrobů máme nálezy šperků, zbraní a jiných předmětů. Nad základy kostela byl zprvu zajištěn dřevěný přístřešek, který měl následně nahradit památník po celé ploše, k jehož zbudování bylo zapotřebí pokračování další výzkumné činnosti. Na konci se počet objevených hrobů vyšplhal na číslo 1636. To znamená, že tato lokalita byla největším pohřebištěm za dob Velké Moravy. K výstavbě památníku došlo v letech 1959–1960 a o rok později se otevřel veřejnosti v poněkud nedokonalém technickém stavu a prezentaci. Ještě několik let poté se usilovalo o doladění a správa

²⁸ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 31.

památníku se několikrát proměnila. Nakonec připadla Slováckému muzeu v Uherském Hradišti, ke kterému patří dodnes.²⁹

Z tehdejšího kostela se zachovaly bohužel jen „...zlomky vazných a omítkových malt, omítek se stopami po výmalbě, části litých maltových podlah na kamenném štětu^{iv}, úlomky i celé kusy tegulí^v, prežů^{vi} a zdobných hřebenovek^{viii} tvořících kdysi honosnou střechu a konečně negativní výplň základových rýh. Právě její existence je podstatou poznání půdorysu nejedné církevní stavby z doby Velké Moravy, přičemž o toto poznání se zasloužil právě V. Hrubý. “ (Galuška, Vaškových, Menoušková, 2016, str. 38)³⁰

Obrázek 2: Expozice Památníku Velké Moravy ve Starém Městě, foto: Adéla Turčínková, 2019

Pro představu o popularitě tohoto místa uvádí Galuška, Vaškových

²⁹ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 25–29.

³⁰ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 38.

a Menoušková (2016, str. 30), že: „Už v minulosti se budova Památníku Velké Moravy stávala místem, které navštěvovali významní představitelé vědy, kultury i politického života. V roce 1975 zde např. pobývali účastníci Kongresu slovanské archeologie, v roce 1991 archeologové doslova z celého světa, kteří se pak zúčastnili celosvětového archeologického kongresu věd historických a protohistorických *UISPP*^{viii} konaného v Bratislavě, a konečně v roce 1999 u příležitosti 50. výročí objevu kostela „*Na Valách*“ navštívili prostory velkomoravského památníku účastníci mezinárodní konference „Velká Morava mezi východem a západem“ pořádané v Uherském Hradišti pod patronací Kanceláře prezidenta ČR.“³¹

V letech 2008–2009 se Památník dočkal až 30 milionové generální rekonstrukce a modernizace expozice, aby tak splňovala dnešní muzejní trendy a potřeby návštěvníků. Kromě základů kostela a různých vystavených artefaktů je v expozici zhruba dvacet figurín, které představují výjevy ze života.³²

Dnes je na centrální ploše „*Dvorku*“ (tj. přímo před památníkem) vzniklé náměstíčko Starého Města s protilehlou dominantou kostelem svatého Ducha. Aktuálně probíhá také velká přístavba archeologického centra s archeologickou expozicí, depozitáři a zázemím pro archeology a badatele.³³

³¹ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 30.

³² Slováké muzeum v Uherském Hradišti [online]. *Památník Velké Moravy*. [cit. 20.1.2021]. Dostupné z: <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/8/>.

³³ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 30.

Výšina sv. Metoděje v Uherském Hradišti (Sady „Špitálky“)

Jedná se o místo, kam před samotnými počátky Velké Moravy přišli první křesťanští misionáři a zde, na sadské ostrožně, se rozhodli zhruba 30 let před vznikem Velké Moravy nechat postavit kostel, který bude dominovat svému okolí a bude dobře viditelný na strategickém místě, na Sadské výšině.³⁴ Příhodné bylo, že poblíž vedla také významná obchodní cesta a pahorek obtékala řeka Olšava. Kostel patřil tou dobou mezi první vyzděné sakrální stavby severně od Dunaje.³⁵

Když se roku 1849 procházel po pahorku nějaký sedlák, který zde sháněl kamenný materiál pro svou stavbu, narazil na kus zdi, kostru a také hliněnou nádobu. Jako první nálezce tyto archeologické předměty ale opět zahrabal a většímu zájmu se místo dočkalo až díky Vilému Hrubému po druhé světové válce, různě v letech 1959–1964.³⁶ Ze sběru vzorků se prokázalo sídlištní osídlení tohoto místa a význačný byl objev kostela, dlouhého 22,5 m a širokého 16,5 m. Hrubý přišel s informací, že kostel byl vystavěn v různých časových etapách a jako celek vlastně tvořil komplex až čtyř zděných budov, vzájemně propojených. Tvarově byla nejstarší část vedena do kříže, poté byla přistavěna obdélníková část s půlkruhovou apsidou, a nakonec se poutala ke stavbě ještě komora ve tvaru menšího obdélníka z jedné strany a kaple s apsidou do půlkruhu z druhé strany.³⁷

³⁴ Slovácké muzeum v Uherském Hradišti [online]. *Uherské Hradiště – Výšina sv. Metoděje*. [cit. 20.01.2021] Dostupné z: <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/82/>.

³⁵ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 67.

³⁶ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 67.

³⁷ Tamtéž, s. 68.

Obrázek 3: Výšina sv. Metoděje (Sady „Špitálky“), foto: Adéla Turčínková, 2021

Nedaleko kostela se nacházela také studna a nejspíš také kovárna, pekárna a různé řemeslnické dílny, srubová sídliště, *baptisterium*^{ix} a další...³⁸

Značně podstatná je pravděpodobnost, že byl tento areál kdysi sídlem samotného byzantského světce Metoděje a také místem jeho posledního odpočinku. Kde byl svatý Metoděj pohřben, bylo v šetření dlouhá léta a že by to mohlo být právě zde, nejspíše v místě kostelní apsidy, tomu nahrává informace od Lud'ka Galušky, uvedena v Mladé frontě DNES (21. 10. 2017), že „Z písemných pramenů víme jen to, že byl pohřbený ve velkém moravském chrámu ve zdi na levé straně za oltářem“ a právě jen o jediné hrobce tohoto charakteru dodnes víme a ta byla odkryta v dutině zmiňovaného kostela. Také odborná vědecká komise přitakala k názorům V. Hrubého.³⁹ Veškeré stopy ale nejsou s jistotou prokazatelné.

Aby toho nebylo málo, v místě kaple byla nalezena mohutná rakev

³⁸ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 80–82.

³⁹ SKÁCEL, P. *Vilém Hrubý proslul objevy z Velké Moravy, hledal i Metodějův hrob*. Mladá fronta DNES, 21. říjen 2017, vydání 41., s. 18.

s kostrou muže, zabaleného v posmrtném *rubáši*^x, zdobeném zlacenými gombíky. Hrobka byla uložena v hrobové komoře na kamenné zdi, zalita vrstvou malty, která byla nakonec malebně dekorována. Mohl by to být hrob knížete Svatopluka, ale nadále se jedná o domněnky.

Z iniciativy Centra slovanské archeologie v Uherském Hradišti byl před pár lety proveden genetický výzkum z odběrů DNA lokálních dobrovolníků, které byly porovnány s kosterními ostatky. Výsledkem je zjištění až 11-ti (z 340 testovaných) přímých potomků velkomoravských velmožů.⁴⁰

Po zániku říše toto místo (konkrétně kaple) nejspíše plnilo pohřební funkci, protože ukládá až 850 zemřelých.⁴¹

Staré Město „Na Špitálkách“

Ve stejném roce, ve kterém si archeolog Hrubý připisuje významný objev – základy kostela „*Na Valách*“, byla náhodně nalezena také nedaleká lokalita „*Na Špitálkách*“. Bohužel se tak stalo při bagrování zeminy pro jiné účely a byly tak zničeny některé části a také hroby. Těžba zeminy se okamžitě zastavila a nastalo jednání odborné komise, zkoumání terénu Archeologickým ústavem ČSAV v Brně pod vedením J. Poulíka. Roku 1950 započal důkladný výzkum se snahou o záchranu. Došlo k odkryvu plytké spodní části negativní výplně základů rozsáhlého kostela (18,5 m dlouhý a 6,5 m široký), hlavně jeho severní části, s půlkruhovou apsidou. K církevní stavbě přiléhalo také pohřebiště (42 hrobů), z čehož mnohé hroby ukrývaly také bohatství (zlaté a stříbrné honosné šperky veligradského typu a gombíky).

⁴⁰ *Na Uherskohradištsku žijí přímí potomci Slovanů z Velké Moravy* – Sciencemag.cz. Sciencemag.cz [online]. Copyright © palau83 [cit. 24.04.2021]. Dostupné z: <https://sciencemag.cz/na-uherskohradištsku-ziji-primi-potomci-slovanu-z-velke-moravy/>.

⁴¹ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 83.

Za velmi proslulý se považuje nález stříbrného terčíku s vyobrazením jezdce se sokolem na ruce.⁴²

Obrázek 4: Pozůstatky velkomoravského kostela ve Starém Městě „Na Špitálkách“, zdroj: <https://www.vychodni-morava.cz/cil/12>.

Výstavba kostela se uskutečnila zřejmě ve dvou fázích, přičemž počátek směřuje zhruba do poloviny 9. století. Půdorys zahrnují také stopy po šesti pilířích, které asi byly postaveny ve fázi druhé a nejspíš sloužily jako nosníky stavby. Je možné, že měly udržet také nosnost kopule. Předpokládá se, že kostel zanikl bezprostředně po pádu Velké Moravy a že byl možná vlastnictvím eminentní rodiny.⁴³

⁴² GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 57–60.

⁴³ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 61–63.

Staré Město „Na Dědině“

Na místě dnešního hřbitova, s dominantou kostela svatého Michaela Archanděla a kaplí svatého Jana Křtitele, se nachází velkomoravské památky drobnější, méně zachovalé a málo prozkoumané.⁴⁴

Kostel byl sice zbudován ve 12. nebo 13. století, ale na tomtéž místě předtím stála stavba velkomoravská, a to rotunda z poloviny 9. století, jejíž z části dochované základy se ukrývají pod kostelem.⁴⁵ Ve spodní části dnešního *presbytáře*^{xi} byly tyto kamenné základy i s litou maltovou podlahou objeveny při průzkumu vedeném Vilémem Hrubým roku 1962, při kterém mj. odkryli také kostrové hroby z různého stáří.⁴⁶

⁴⁴ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 111.

⁴⁵ Staré Město u Uh.Hradiště – *hřbitovní areál s kostelem sv. Michaela archanděla – Hřbitov* | Turistika.cz. Pro větší zážitek z cest a výletů | Turistika.cz [online]. Copyright © 2007 [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.turistika.cz/mista/stare-mesto-u-uh-hradiste-hrbitovni-areal-s-kostelem-sv-michaela-archandela/detail>.

⁴⁶ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 111.

Obrázek 5: Pohled na částečný půdorys základů, kostel svatého Michala a kapli, foto: Adéla Turčínková, 2021

Kamenné základy na obrázku č. 5 patřily paláci (20 m dlouhý, 10 m široký), který byl reprezentativním sídlem velkomoravských velmožů a nacházel se na místě, kde původně existovala rybářská osada starých Slovanů. Šterkovým chodníkem byl tento palác propojen s rotundou pod kostelem sv. Michala. Existoval zřejmě až do 12. století, kdy byl opuštěn a začal chátrat. Z jeho trosk byla vystavěna kaple sv. Jana.⁴⁷

Podobný osud o něco později postihl také rotundu, která byla zhruba v polovině 13. století cisterciáckými kněžími zbořena a přestavěna na kostel.⁴⁸

⁴⁷ Zdroj: *Informační tabule v místě objektu.*

⁴⁸ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman.* 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 114.

Velkomoravský kostelík svatého Jana v Modré u Velehradu („Na Díle“) a Archeoskanzen Modrá

Na Modré, nedaleko Starého Města, kdysi stál velkomoravský kostel, po němž nám zůstalo pouze základové zdivo z jemnozrnného pískovce a malty o délce 8,8 m a šířce 6,8 m. Z půdorysu bylo čitelné pravoúhlé kněžiště a quadrum sloupů, sloužících jako podpěry. Byl zbudován misionáři na počátku 9. století. Objev učinil olomoucký profesor J. Nevěřil v roce 1911, který ho pro podobnost s jiným velkomoravským kostelem připisoval tomuto období, ale oficiálně byl zařazen do Velké Moravy až Vilémem Hrubým a jeho revizním výzkumem (1953–1954). V těsné blízkosti byly jako obvykle nalezeny kostrové hroby (37), opět s mnoha ukrytými cennostmi (náušnice, náhrdelníky, gombíky, ostruhy, opasky).⁴⁹

Z hlediska povahy měl původně být kostel *misijní* – hlásalo se zde křesťanské učení, konaly bohoslužby a modlitby, nikoliv povahy pohřební jako tomu bylo např. ve Starém Městě nebo v Sadech, protože v blízkosti kostela sv. Jana bylo nalezeno v porovnání s jinými kostely opravdu malé množství zemřelých z dané doby.⁵⁰ Některé dávné písemné prameny uvádějí kostel jako součást velmožského dvorce, to ale není prozatím doloženo. Též měl ve 13. století zaujímat funkci provizoria při výstavbě cisterciáckého komplexu a přibližně tou dobou byl obohacen čtyřmi dodnes nepřehlédnutelnými podpěrami. Pozdější a oficiální zánik kostela souvisí s požárem nedalekého velehradského kláštera na konci 17. století, na jehož novou obnovu posloužil jako stavební materiál.⁵¹

⁴⁹ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 87.

⁵⁰ CIBULKA, Josef. *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958, s. 235–236.

⁵¹ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 93.

Na obrázku č. 6 vidíme základy kostela svatého Jana a v těsné blízkosti v řádu jednotek metrů poměrně novou stavbu. Jedná se o tentýž kostelík v hypotetické rekonstrukci nadzemních částí, zbudován roku 2000. V rámci možností zprostředkovává představu o tom, jak mohl kostel vypadat.⁵²

Obrázek 6: Základy kostela svatého Jana s nově vybudovanou replikou kostela (Modrá „Na Díle“) ,foto: Adéla Turčínková, 2021

Tyto dva příbuzné objekty se nachází v blízkosti nad Archeoskanzenem Modrá, který leží v lokalitě původního velkomoravského osídlení (8. – 12. století) a interpretuje slovanské opevněné sídliště s předlohou konkrétních archeologických nálezů.⁵³ Areál archeoskanzenu s rozlohou zhruba

⁵² GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 94.

⁵³ MM – archeologie – *Archeoskanzen*. MORAVIA MAGNA [online]. [cit. 21.03.2021]. Dostupné z: http://www.moraviamagna.cz/archeologie/a_skanzm.htm.

130 m × 120 m a vizualizací života raného středověku se představuje v několika sekcích, a to: *vstupní* (dvě obranné věže s bránou, palisáda), *fortifikační* (hradby v délce 420 m, zvané Christinův val, jako opevňovací systém proti nepřátelským útokům), *sídlištně–hospodářský* (různá obydlí – sruby a zemnice i s volně se pohybujícími domácími zvířaty, nadzemní stavení a domy, klet'), *výrobní* (dílna šperkařská, klenotnická, hrnčířská, kovolitecká, železářská), *mocenský* (palác velkomoravských knížat jako shromažďovací místo sněmu starých Moravanů), *církevně–vzdělávací* (stavba knížete či arcibiskupa s rotundou i kostelíkem, určena ke vzdělávání a především učení čtení a psaní hlaholice), *vinohradnicko–vinařský* (vinohrad se středověkými odrůdami révy).⁵⁴

Obrázek 7: Pohled do Archeoskanzenu Modrá, foto: Adéla Turčínková, 2021

Hradisko svatého Klimenta u Osvětiman

Hradisko se nachází na jižní části vrchoviny Chříby, poblíž hradu Cimburk. Typicky nízké kamenné a mohutné základy opevnění, tvořeny dvojnásobným valem jsou téměř celé dochovány na poloze ne zcela typické,

⁵⁴ Areál – Archeoskanzen. Hlavní stránka – Archeoskanzen [online]. Copyright © 2021 Archeoskanzen Modrá [cit. 01.04.2021]. Dostupné z: <https://www.archeoskanzen.cz/areal>.

jelikož se původně hradisko nacházelo poměrně daleko od obydlené velkomoravské *oikumeny*^{xii} v nivě řeky Moravy. Kromě opevnění je viditelná také kuželovitá akropole s pozůstatky kostela. Na hradisku sloužila také kaple svatého Klimenta, neznámého stáří, v různých dobách přestavována. První písemné zmínky o kapli se vážou k roku 1358, poškození a zánik tehdejší kaple svatého Klimenta nejspíše souvisí s husitskými válkami v rozmezí let 1421–1431.⁵⁵

V letech 1903–1905 proběhl první systematictější výzkum, vedený Robertem Čechmánkem, který našel osm pohřbených koster v místech chrámové lodi. Z dalších archeologických výzkumů hradiska stojí za zmínku ten, jež vedl Vilém Hrubý roku 1958 a díky němuž se zjistilo, že počátky zbudování se datují zhruba do poloviny 9. století. Z dalšího významného výzkumu, roku 1989 pod taktovkou Luděka Galušky, byly objeveny objekty části dílny ke zpracovávání kovů.⁵⁶

Osídlení hradiska bylo největší v době velkomoravské, nakonec se plocha sídliště zmenšila rozvrácením Velké Moravy a následkem toho zpustla v půlce 12. století. Mezi 14. a 16. stoletím bylo hradisko opět osídlováno.⁵⁷

Lidové pověsti spojují toto místo s posledním odpočinkem věrozvěsta Metoděje, který by zde mohl být údajně pohřben, což bylo několikrát zájmem objevování, které mělo mnohdy pro lokalitu destruktivní potenciál. V poslední době se usiluje o obnovu pietního charakteru místa a nápravu lokality po různých necitlivých stavebních zásazích.⁵⁸

⁵⁵ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 99–100.

⁵⁶ Slováké muzeum v Uherském Hradišti [online]. *Hradisko svatého Klimenta*. [cit. 3.2.2021]. Dostupné z: <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/84/>.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 107.

Slovanské hradiště v Mikulčicích

Jedná se o rozsáhlou a významnou národní kulturní památku, která zahrnuje několik objektů a zasahuje také na slovenské území. Areál sv. Markéty Antiochijské v Kopčanech tak společně se Slovanským hradištěm v Mikulčicích vytváří *Mikulčicko–kopčanskou aglomeraci*. Stejně tak jako staroměstsko-uherskohradišťská aglomerace byla i tato jedna z významných center Velké Moravy.⁵⁹

Česká část (hradiště) obsahuje jádro neboli hrad – *akropoli*^{xiii} (o rozloze 7,7 ha), na jejíž vyvýšené severní části, mj. označované jako „*Valy*“, jsou situovány důležité zděné stavby (palác a kostely) a na nižší části („*Dolní Valy*“) se nacházela jen zřídka nějaká obydlí. V okolí se pak ještě nacházejí lokality *Předhradí* o rozloze 2,4 ha (také součást hradu) a *Podhradí*. Celková rozloha mikulčického hradiště se odhaduje mezi 30–50 ha. Areál hradu byl po obvodu opevněn dodnes patrným valem. Koncentrace lokálních kostelů je pozoruhodná, činí minimálně deset kusů (u deseti máme ověřenou existenci) a jako obvykle je vesměs většina kostelů ve stavu základového zdiva a opět jsou spojeny s pohřebišti, a to nejen obyčejných lidí, ale také velkomoravské elity. Zdi byly povětšinou zevnitř omítnuty, některé i oboustranně, výjimečně také doplněny vnitřními barevnými freskami.⁶⁰

⁵⁹ POLÁČEK, Lumír, Věra KUČOVÁ, Peter BAXA a Jitka VLČKOVÁ. *Památky Velké Moravy: Slovanské hradiště v Mikulčicích, Kostel sv. Markéty Antiochijské v Kopčanech*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010, 134 s., ISBN 978-80-87104-66-8, s. 11.

⁶⁰ Tamtéž, s. 29, 34, 35.

Obrázek 8: Bazilika – III. mikulčický kostel, foto: Adéla Turčínková, 2021

Největší z kostelů, o velikosti 35 m (délka) a 11 m (šířka), je III. Kostel (bazilika) na obrázku č. 8, v jehož blízkosti se nacházelo také baptisterium a pohřebiště se zhruba 550 hroby. Dvouapsidová rotunda (IV. Kostel) na obrázku č. 9 je označována jako úplně první objevená velkomoravská rotunda.⁶¹

⁶¹ Zdroj: *Informační tabule v místě památky.*

Obrázek 9: Dvouapsidová rotunda – VI. kostel, foto: Adéla Turčínková, 2021

Z hlediska *profánních*^{xiv} staveb byl zásadní nejvýše postavený palác (26 m dlouhý a 10 m široký). Ze všech zděných staveb jako jediný pozbyl jakýchkoli církevních atributů. Obýval ho kníže, kterému sloužil k reprezentativním účelům. Z nálezů jsou nejzajímavější kamenné základy a 17 blízkých hrobek s kovanými rakvemi, ukrývajícími také meče.⁶²

Hradisko bylo střediskem církevní správy, vojenské pevnosti a politické moci za vlády Mojžírovců.⁶³ Z žádných zdrojů není známo, jakou úlohu mělo hradisko ve správě státu a jak se hrad dříve nazýval.

Dnes jsou kamenné základy II. kostela, společně s nejbližšími kostrovými hroby a sbírkovými předměty, zakonzervovány a instalovány v Pavilonu II – památníku, ve kterém tvoří udržovanou expozici, doprovázenou

⁶² POLÁČEK, Lumír, Věra KUČOVÁ, Peter BAXA a Jitka VLČKOVÁ. *Památky Velké Moravy: Slovanské hradíště v Mikulčicích, Kostel sv. Markéty Antiochijské v Kopčanech*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010, 134 s., ISBN 978-80-87104-66-8, s. 53.

⁶³ Zdroj: *Informační tabule v místě památky*.

světelnou, zvukovou a projekční techniku pro lepší zážitek z návštěvy a pochopení celého kontextu.⁶⁴

Slovanské hradisko Pohansko

Mezi rozsáhlá velkomoravská hradiska bylo Pohansko přiřazeno archeologem Inocencem Ladislavem Červinkou roku 1928, který lokalitu vyměřil. Tou dobou ještě nebyly známy žádné převratné nálezy. Až zhruba třicet let poté, roku 1959, pod vedením archeologa a vysokoškolského pedagoga Františka Kalouska započal trvalý archeologický výzkum. Pozoruhodným byl odkryv křesťanského chrámu, který v té době vynikal dobře zachovanými originálními základy v kamenném provedení. Kostel se nacházel v části hradiska, komplexu nazývaném jako „*Velmožský dvorec*“. V blízkosti byl situován hřbitov s ca 407 hrobkami. Nebyl na hradisku jediným pohřebišťem, dalším bylo na opačném konci hradiska starší žárové pohřebiště z období předvelkomoravského.⁶⁵ Kontinuální osídlení tedy souvisí už se starými Slovany někdy v 6. století, jednalo se ale pouze o neopevňenou osadu zemědělců. Rozmachu se dočkalo až s přelomem 8. a 9. století, kdy nabralo velikosti 28 ha.⁶⁶ Celé hradisko bylo na rozloze ca 1 ha fortifikováno mohutnou palisádou. Na výzkumu Kalouskovi asistoval Bořivoj Dostál, který v další etapě vedení převzal a zaměřil se na plochy částí „*Lesní školka*“ a „*Jižní předhradí*“. Areál Lesní školky je skrze nálezy objektů řemeslného charakteru (zahlobené stavení, nástroje, suroviny apod.) považován za řemesl-

⁶⁴ Slovanské hradiště v Mikulčicích [online]. *Mikulčice expozice VM*. [cit. 3.2.2021]. Dostupné z: <http://www.masaryk.info/slovanske-hradiste-mikulcice/62/>.

⁶⁵ KOUŘIL, Pavel, ed. *Velká Morava a počátky křesťanství: 27.11.2014-28.2.2015 - Palác šlechticů, Moravské zemské muzeum, Brno, 17.4.2015-28.6.2015 - Císařská konírna, Pražský hrad, Praha, 7.8.2015-1.11.2015 - Bratislavský hrad, Bratislava*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v.v.i. ve spolupráci s Moravským zemským muzeem, 2014, 517 s. ISBN 978-80-86023-53-3, s. 184.

⁶⁶ DROZDOVÁ, Eva. *Břeclav – Pohansko, VI: Slovanští obyvatelé velkomoravského hradiska Pohansko u Břeclavi: (demografická a antropometrická studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-2370-8, s. 9.

nické území. Jižní předhradí zase obývala „státní“ družina, zabydlena v typických obydlích – zemnicích. Dokládají to objevy zbraní a jezdeckých výstrojí.⁶⁷

Moravští archeologové, výzkumy a objevy

Větší zájem o archeologické zkoumání Velké Moravy začíná od 2. pol. 19. století. Tyto zájmy podnítily akce, připomínající důležitá velkomoravská či cyrilometodějská milénia, jakým je například rok 863, kdy přišli učenci a věrozvěsti Konstantin (Cyril) a Metoděj na Velkou Moravu nebo rok 885, tedy rok úmrtí Metoděje. Mezi badateli se mimo historické prameny koncem 19. století začaly objevovat také prameny archeologické.⁶⁸

Tisíciletí poté, co začala zanikat nejen uherskohradištská aglomerace, ale také samotná Velkomoravská říše založil profesor Jan Nevěřil roku 1903 *Archeologický spolek Starý Velehrad* s cílem znovuzobnovování známých velkomoravských lokalit. Dalšími členy byli například Karel Klem, Josef Chodníček, František Příkryl nebo Antonín Zelnitius.

Jednou ze starších významných osobností byl akademik Jan Eisner (1885–1967), který v rozhovoru zveřejněném v knize *Almanach Velká Morava* (1965) uvedl, že do doby, než se začal sám o toto téma vědecky zajímat, neexistovaly žádné výzkumy archeologů o Velké Moravě. Stav bádání byl v té době pouze na úrovni jakýchsi úvah o významu Velkomoravské říše, založených na základě historických zpráv.⁶⁹

⁶⁷ KOUŘIL, Pavel, ed. *Velká Morava a počátky křesťanství: 27.11.2014-28.2.2015 - Palác šlechtičen, Moravské zemské muzeum, Brno, 17.4.2015-28.6.2015 - Císařská konírna, Pražský hrad, Praha, 7.8.2015-1.11.2015 - Bratislavský hrad, Bratislava. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v.v.i. ve spolupráci s Moravským zemským muzeem, 2014, 517 s. ISBN 978-80-86023-53-3, s. 184–185.*

⁶⁸ GALUŠKA, Luděk. *Hledání původu: od avarských bronzů ke zlatu Velké Moravy = Search for the origin: from Avar bronze items to Great Moravian gold*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013, 279 s. ISBN 978-80-7028-386-8, s. 100.

⁶⁹ BÁRTA, Oldřich. *Almanach Velká Morava*. Brno: Moravské muzeum, 1965, s. 5.

Podle Jana Eisnera byl prvním podnětem pro archeologické výzkumy středisek Velké Moravy výzkum na Děvíně a Děvínské Nové Vsi z roku 1918, jelikož zde byly nalezeny slovanské střepy. Ke studiu Velké Moravy přispíval v začátcích také archeolog a muzejník Lubor Niederle, učitel Antonín Zelnitius, moravský archeolog Innocenc Ladislav Červinka nebo rozsáhlý výzkum *Archeologického ústavu*. V té době se ale názory mnoha badatelů lišily, například určení stálého sídla Metodějova a občasného sídla knížat. Jan Eisner zastával názor Lubora Niederleho, že toto sídlo se nacházelo ve Starém Městě. V období výzkumů výše zmíněných osobností byly podmínky jejich bádání velmi omezené. Badatelské práce byly dotovány skromně. Tato potíže se změnila k lepšímu až po 2. světové válce, tím pádem odstartovaly i větší výkopy.⁷⁰

O třicet let později po založení *Arch. spolku Starý Velehrad*, roku 1933 vznikl také *Musejní a archeologický spolek Slováckého muzea*, tento spolek spravoval již několikrát uváděný Vilém Hrubý. O několik let později byl předsedou moravské sekce *Československé společnosti archeologické* a předsedou *Moravského archeologického klubu*. Učitel a archeolog Hrubý byl velmi vědecky aktivní až do konce svého života. Je spojován s mnoha významnými archeologickými výzkumy a prováděl je intenzivně po 40 let. Zcela jistě nejpodstatnějším objevem jsou základy kostela ve Starém Městě „Na Valách“ (v dnešním Památníku Velké Moravy) a také je společně s Antonínem Zelnitiem označován jako objevitel velkomoravského Velehradu. S jeho výzkumy ve Starém Městě je spojen objevitel velkomoravského kostela „Na Špitálkách“, archeolog Josef Poulík.⁷¹ Vilém Hrubý odhalil základy svatyně ve Starém Městě díky svému pečlivému bádání. Do toho okamžiku se naše země domnívala, že v 9. století ještě nebyly známy kamenné stavby,

⁷⁰ BÁRTA, Oldřich. *Almanach Velká Morava*. Brno: Moravské muzeum, 1965, s. 5–6.

⁷¹ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 10–12.

takže to byl objev velmi vlivný. Včetně Starého Města je prominentní také oblast mikulčického velkomoravského hradiště. Dalším takovým střediskem je Pohansko.⁷²

Po smrti význačné osobnosti Viléma Hrubého převzal roku 1986 funkci vedoucího archeologických výzkumů Luděk Galuška a doposud řídí podstatnou část terénních výzkumů.⁷³ Je to odborník na Velkou Moravu a etnogenezi Slovanů. Pracuje pro Moravské zemské muzeum v Brně, jako vedoucí pracoviště slovanské archeologie a archeologických výzkumů v lokalitách Staré Město, Hluk, Ostrožská Nová Ves, Modrá u Velehradu, hradisko svatého Klimenta u Osvětman. Zasloužil se také o spoluautorství Archeoskanzenu Modrá. Vědecké téma raného středověku, především Velké Moravy a byzantské misie s oblibou popularizuje formou výstav či přednášek.⁷⁴

Šokující a v podstatě významnou novinku ze světa vědy a archeologie přinesl začátkem roku 2021 výzkum kusu kosti, která byla odkryta při archeologických výkopech roku 2017 v lokalitě Lány u Břeclavi – v blízkosti již zmiňovaného slovanského hradiska Pohansko. Na této kosti byly vyryty znaky, které byly specialistou na starogermánské jazyky označeny jako písmo *runy*^{xv}. Tým vědců z České republiky, Rakouska, Švýcarska a Austrálie využil k analýze tohoto nálezu nejnovější metody a zjistil, že kost pochází přibližně z roku 600 našeho letopočtu, navíc byla kost nalezena spolu s tzv. pražskou keramikou spojovanou s obyvatelstvem Slovanů, z čehož vyplývá, že nejstarším doloženým písmem Slovanů už možná není hlaholice, kterou na Moravu přinesli Konstantin s Metodějem v 9. století, ale právě toto písmo.

⁷² BÁRTA, Oldřich. *Almanach Velká Morava*. Brno: Moravské muzeum, 1965, s. 5–6.

⁷³ GALUŠKA, Luděk a Miroslav VAŠKOVÝCH a Dana MENOŠKOVÁ. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětman*. 2. rozšířené vydání. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2016, s. 12.

⁷⁴ *Luděk Galuška životopis* | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 03.04.2021]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/ludek-galuska-18880>.

Kosti s vyrytými znaky nejspíše sloužily jako pomůcka k učení abecedy. Nemůžeme ještě s úplnou jistotou tvrdit, že právě písmo *runy* „předběhne“ hlaholici (jako první písmo Slovanské) a přepíše tak dějiny Slovanů, ale je to stále v předmětu zkoumání.⁷⁵

Muzejní pedagogika – Nové tendence, aktivity a edukační prostředky v současné době

Obor muzejní a galerijní pedagogiky se zabývá prací s návštěvníkem muzea či galerie. V počátcích se především zapříčiněním zahraničních vlivů u nás poměrně rozmohla vzdělávací mise muzejních zařízení ve vztahu ke školám.⁷⁶ Školní skupiny ale jistě nejsou jedinými návštěvníky. Mohou jimi být také předškoláci, dospělí, senioři nebo osoby se speciálními vzdělávacími potřebami.

Není tomu mnoho let, co se začaly edukační tendence směřující k silnějšímu vztahu škol a muzeí na našem území objevovat. Přesto, že je stále kam vzrůstat, již nyní můžeme spolehlivě tvrdit, že edukace v muzeích a galeriích a existence lektorských oddělení se u nás stává běžnou součástí.

Velkou podporou k aktivizaci, inspiraci a vyšší zájem škol o muzea a galerie byly projekty *Muzeum a škola pod jednou střešou* nebo *Brána muzea otevřená*.⁷⁷

Zaměstnanci, kteří v muzeích edukativně zprostředkovávají umění nebo historické artefakty (zajišťují vzdělávací činnost) jsou nazýváni *lektory*

⁷⁵ Nejstarším písmem Slovanů nebyla hlaholice. Objev kosti u Břeclavi ukázal na runy — ČT24 — Česká televize. ČT24 — Nejdůvěryhodnější zpravodajský web v ČR — Česká televize [online]. Copyright © [cit. 12.02.2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3268206-nejstarsim-pismem-slovanu-nebyla-hlaholice-objev-kosti-u-breclavi-ukazal-na-runy>.

⁷⁶ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Škola muzejní pedagogiky*. 1, Poznámky k partnerství výtvarné a muzejní pedagogiky. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 131 s. ISBN 978-80-244-1866-7., s. 46.

⁷⁷ Tamtéž.

umění a animátory.⁷⁸ Děje se tak prostřednictvím programů, ve kterých probíhá komunikace mezi muzejním pedagogem a návštěvnickou skupinou. Při aktivitách se využívá *teoretického předávání poznatků, praktické (tvůrčí) činnosti* nebo *kombinací obou variant* s cílem dosažení co nejintenzivnějšího prožitku z umění a jeho pochopení, znalosti nebo jeho interpretaci.⁷⁹

Mimo klasická a známá zařízení je vhodné zmínit i novodobější netradiční typy muzeí, kterýmiž jsou: ekomuzea, archeoparky, dětská muzea, science centra, mobilní muzea, virtuální muzea.⁸⁰

S dnešními modernizacemi pozorujeme navyšující úsilí o přivedení interaktivity do expozic. Docentka P. Šobáňová vystihuje charakter interaktivity v muzeích ve své publikaci *Muzejní expozice jako edukační médium* (2014) takto: „Interaktivita znamená, že návštěvník může do expozice skutečně aktivně „vstoupit“, vyvíjet v ní nějakou fyzickou aktivitu (nejenom pohyb od jednoho exponátu k druhému), manipulovat s předměty či didaktickými prvky v expozici, přímo komunikovat s expozičními prvky např. v podobě informačních a herních kiosků, vybírat si jejich obsah nebo volit činnosti, jimiž se bude v expozici zabývat.“ Materiálně se může jednat o počítače, tablety, smartphony (s využitím QR kódů), informační kiosky, dotykové monitory, TV, audiotechniku, foto a video techniku nebo speciální projekční techniku, s využitím nejrůznějších efektů. Velký rozmach v dnešní době zažívá technologie *videomappingu*^{vi} nebo 3D simulace.⁸¹

⁷⁸ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Škola muzejní pedagogiky*. 1. Poznámky k partnerství výtvarné a muzejní pedagogiky. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 131 s. ISBN 978-80-244-1866-7., s. 49.

⁷⁹ ŠOBÁŇ, Marek, David HRBEK a Vladimír HAVLÍK. *Škola muzejní pedagogiky*. 6. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 121 s. ISBN 978-80-244-1871-1., s. 15.

⁸⁰ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium*. 1. díl, Přístupy k tvorbě expozic a jejich inovace. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, 361 s. Monografie. ISBN 978-80-244-4302-7., s. 212.

⁸¹ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium*. 1. díl, Přístupy k tvorbě expozic a jejich inovace. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, 361 s. Monografie. ISBN 978-80-244-4302-7., s. 268–277.

Pracovní list/sešit jako prostředek v muzejní pedagogice

V muzeích jsou návštěvníkům k doprovodu využívány různé typy pomocných didaktických prostředků, těmi nejčastějšími jsou pomůcky textové. Jedná se o katalogy, průvodce, výpravné publikace a také pracovní listy (všechny textové pomůcky jsou obvykle dostupné v tištěné verzi, ale mohou být také ve formě digitální pro chytré telefony či tablety apod.

Pracovní sešit je tiskovina skromnějšího rozsahu (není podmínkou), která má skrze své otázky a úkoly edukativní a tvořivý potenciál a jeho nejčastějšími uživateli jsou děti, žáci škol a mladí návštěvníci muzeí a galerií, se kterými je velmi často obsahově provázán a jeho práce neodmyslitelně souvisí s jejich expozicemi. Pro děti je zpestřením studia a napomáhá efektivnějšímu získávání vědomostí. Je to v podstatě také hmatatelný předmět, který si mohou odnést domů na památku z muzea. Pro lektora, animátora nebo učitele je šikovným pomocníkem.

Obecně dělíme pracovní listy na dva druhy:

1. typ – PL/PS vytvořené pro práci s lektorem (ideální při animaci)
2. typ – Samoobslužné PS/PL (ideální samostatně pro rodiny s dětmi)

Tyto dva typy se liší především tím, že typ první vyžaduje při vypracovávání přítomnost lektora a mnohdy také jeho výklad, proto je častější, že bývá obsahově kratší (např. dvojstránka). To ale není pravidlem. Za to při práci s druhým typem není potřeba doplnění lektora, PS/PL vyplňuje sám a může k němu přijít naprosto dobrovolně např. z volného odběru v muzeu. Proto je možné, že takový PS může být rozsáhlejší a pro osobní kontrolu nesmí postrádat klíč k řešení, případně slovníček složitějších pojmů.⁸²

⁸² ŠOBÁŇ, Marek, David HRBEK a Vladimír HAVLÍK. *Škola muzejní pedagogiky*. 6. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 121 s. ISBN 978-80-244-1871-1., s. 35–38.

Charakteristickými prvky kvalitních pracovních listů jsou interaktivní komponenty, zábavné úlohy se studijním potenciálem nebo průvodní slovo a také atraktivní grafická podoba.

Kritéria pro hodnocení pracovních sešitů

Pojem kritika se vysvětluje jako posouzení či hodnocení. Ideální forma kritiky by měla být nestranná a věcná při rozlišování dobrých a špatných, silných a slabých stránek. Pro tvorbu pracovního sešitu je potřebná znalost rozmanitých možností a forem jejich zpracování, aby se tak předešlo nežádoucím faktorům při samotném autorském vytváření. Zároveň může sloužit jako inspirace.

Pro osobní účely této práce a prohloubení vlastního povědomí o způsobech tvorby lokálně využívaných pracovních sešitů ke zkvalitnění tvorby autorského PS se pokusím o nezaujatou, odbornou a konstruktivní kritiku.

V literárních pramenech jistě existují odborná kritéria pro hodnocení textových pomůcek, jelikož jde o hodnocení pouze pro mé osobní potřeby, rozhodla jsem se sestavit vlastní seznam alespoň základních obecných hledisek, na která nahlížet u studia pracovních sešitů:

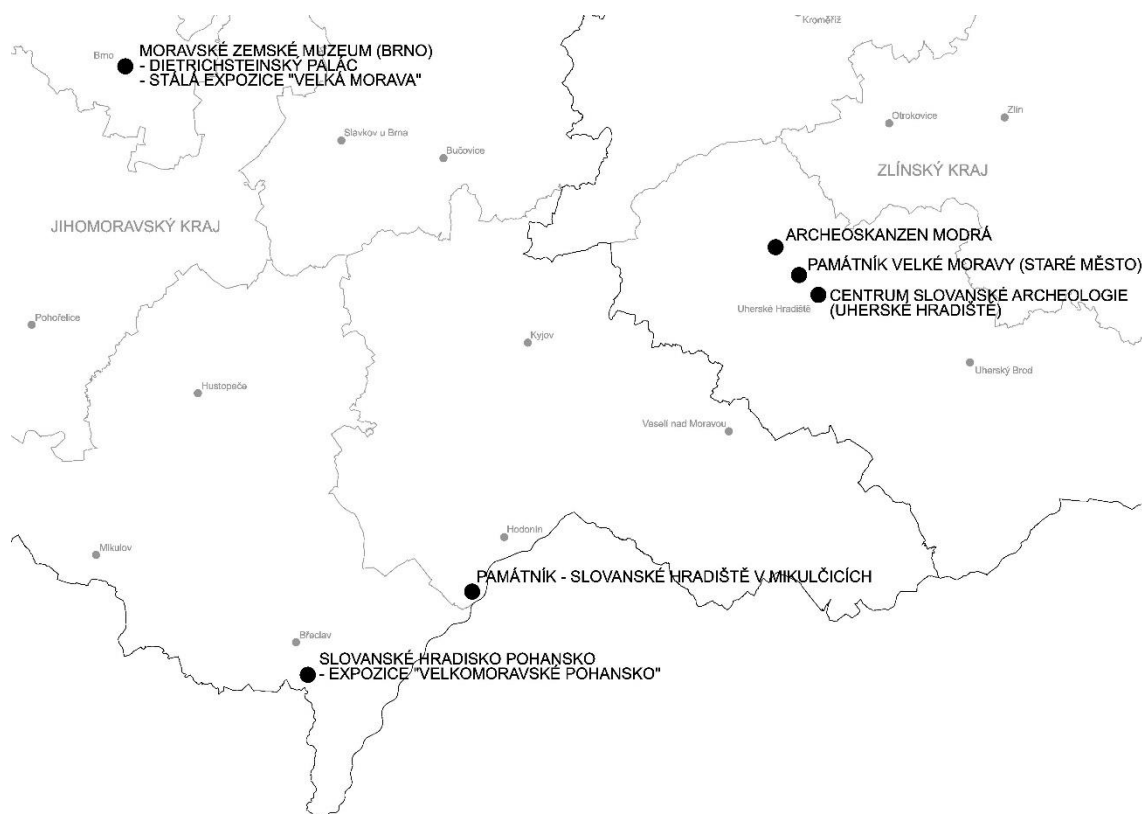
– <i>rozsah</i>
– <i>formát</i>
– <i>grafické zpracování</i>
– <i>rozmanitost podtémat</i>
– <i>různorodost forem úloh</i>
– <i>posloupnost a systematičnost</i>
– <i>úroveň vědeckosti</i>
– <i>náročnost/zvládnutelnost</i>

– <i>přehlednost</i>
– <i>vyváženost textových a obrazových částí</i>
– <i>kreativita</i>
– <i>originalita</i>
– <i>ověřitelnost výsledků</i>
– <i>efektivita</i>

Dle předem určených kritérií budu posuzovat celkové zpracování dostupných pracovních listů/sešitů, získaných pracovníky muzeí a jejich edukačním oddělením. Podotýkám, že pro vyhovění diskrétnosti všech institucí zveřejňuji jako ukázkou pouze ojedinělé fragmenty.

Vybrané muzejní instituce zaměřené na prezentaci odkazu Velké Moravy, jejich edukační činnost, způsoby prezentace expozice, hodnocení aktuálních pracovních sešitů dle vlastních kritérií

Každé muzeum disponuje jinými vlastnostmi edukačního oddělení a edukačních aktivit a prostředků, zajištěním a úrovní PR, technickými a estetickými dispozicemi expozice apod. Tyto faktory jsem se pokusila u vybraných muzeí stručně nastínit a dle vlastních kritérií PL/PS posoudit.

Obrázek 10: Vlastní mapa vybraných velkomoravských lokalit s muzejní funkcí, 2021

Památník Velké Moravy ve Starém Městě

Atmosféru nedávno modernizované expozice podporuje kvalitní osvětlení základů kostela a po obvodu rozmístěné (skleněné) vitríny s významnými scénami, které představují dvě desítky povedených figurín v dobových oděvech. Výjevy tvořené z figurín jsou v postupném sledu událostí a povětšinou je do děje zakomponována postava bojovníka Mojslava. Mimo tyto povedené scény jsou v obvodu chodby vystaveny také nálezy a artefakty různé povahy, většinou se jedná o předměty z řemeslné výroby, šperkařství, písemnictví, kusy textilií, kameny, zbraně nebo o kosti. Textový popis jednotlivých artefaktů se nachází na skleněných tabulích. V expozici je také vytvořen model Veligradu a dvě totožné interaktivní tabule, které jsou velmi obsažné a přehledně a jednoduše nakonfigurované. Poměrně velké předsálí

je doplněno televizorem s posezením pro skupinové sledování naučných tematických dokumentů. Ke kamenným základům kostela se dá z jedné strany sejít po schodech dolů, tím pádem má návštěvník možnost studovat základy a pozůstatky hrobek velmi zblízka. Skrze velikost muzea dokáže expozice pojmout větší kapacitu návštěvníků.

Celkové zpracování tohoto muzea působí nejvydařeněji ze všech navštívených. Nechybělo mi nic k dohledání všech potřebných informací a věřím, že mnoha návštěvníkům je tato expozice schopná vytvořit intenzivní zkušenost s historií. V porovnání s jinými velkomoravskými památníky je navíc tento kostel velmi rozsáhlý, což také umocňuje vzhled expozice.

Aktuálně bylo k Památníku z jedné strany přistavěno Cyrilometodějské centrum, které bude mít další expozici a bude sloužit archeologům jako zázemí. Otevřít by se mělo veřejnosti roku 2022.

Památník nemá své vlastní internetové stránky, jelikož spadá pod Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, na jehož webu má jako pobočka soupis informací a přiložené video jako virtuální prohlídku na odkazu zde: <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/8/>.

Do Památníku je možná rezervace některého z edukačních programů, vedených lektorkami Slováckého muzea. Většinou se programy soustředí na téma Cyrilometodějské misie a jsou velmi pestré. Využívají také jeden pracovní sešit k expozici, který funguje jako samoobslužný. Doporučuje se jej vypracovat po prohlídce expozice. Můžou ho uplatnit také učitelé a lektoři se skupinami žáků. Tento sešit je dostupný na osobní vyžádání v hlavní budově muzea, ale také v expozici.

Obrázek 11: Budova Památníku Velké Moravy ve Starém Městě, foto: Adéla Turčínková, 2020

Hodnocení pracovních listů Památníku Velké Moravy ve Starém Městě

– <i>rozsah</i>
• 15 stran
– <i>formát</i>
• A4, tvrdý papír
– <i>grafické zpracování</i>
• přebal barevný, vnitřní vložené strany černobílé s fotografiemi a jednoduššími kresbičkami,
• drží se jednoho klasického fontu,
• některé fragmenty jednoduše a laicky vytvořené
– <i>rozmanitost podtémat</i>
• rozmanité s lehce převládajícím zaměřením na osobnosti doby
– <i>různorodost forem úloh</i>
• střídají se klasické vepsané odpovědi, „spojovačka“,

<ul style="list-style-type: none"> • „osmisměrka“, přiřazování a kroužkování, doplňování písmen a celých slov, rozhodování ANO/NE
<p>– <i>posloupnost a systematicčnost</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • úlohy na sebe nepotřebují navazovat
<p>– <i>úroveň vědeckosti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • k vyplnění je potřeba mít již nějaké získané znalosti, případně výklad lektora nebo vyhledávání informací v expozici/knize/PS
<p>– <i>náročnost/zvládnutelnost</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • časová náročnost vysoká, úloh je příliš a delších textů také, stačila by polovina stran
<p>– <i>přehlednost</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pro orientaci dobře přehledné
<p>– <i>vyváženost textových a obrazových částí</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • převládají spíše textové části
<p>– <i>kreativita</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • průměrná • zajímavé je lemování papíru hlaholicí
<p>– <i>originalita</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • od jiných PS se příliš neliší, ale obsahuje také tabulku s přehledem vládnoucích panovníků, přehled zásadních historických dat a mapy
<p>– <i>ověřitelnost výsledků</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • klíč k řešení na zadní straně • kontroluje také lektor
<p>– <i>efektivita</i></p>

- informací je spousta, ale dohromady s přehlednými tabulkami a mapami slouží žákům ještě po odnesení domů
- hravější úlohy s obrazovou částí jsou zřejmě nejefektivnější

5. *Který český kníže přijal na Svatoplukově dvoře na Moravě křest a stal se tak jeho zástupcem v Čechách?*
- a) Přemysl I.b
 b) Bořivoj I.a
 c) Pribina.....c
6. *Mohl se moravský král Svatopluk setkat s českým knížetem Václavem I. (později prohlášeným za svatého)?*
- a) samozřejmě, vícekrát spolu jednaliv
 b) nemohl, Václav se narodil až po Svatoplukově smrti..... n
 c) mohl, ale ani jeden z nich neměl zájem c
7. *Co si představíte po názvem „sax“?*
- a) saského bojovníka o
 b) oboustranná válečná sekyrac
 c) krátký jednosečný meč..... t

Obrázek 12: Fragment pracovního sešitu se třemi úlohami

8. Na obrázku vidíte tzv. „sokolníka“ objeveného ve Starém Městě - „Špitálkách“. K čemu sloužil?

- a) jako stříbrná mince knížete Svatopluka l
- b) jako nášivka, ozdoba i
- c) jako knížecí pečeť m

9. Víte jak se nazývají tyčinkovitá, železná i kostěná pisátka kterými se rylo do voskových tabulek a které byly objeveny například u velkomoravského kostela v Uherském Hradišti „Sadech“?

- a) oboly e
- b) stily q
- c) scramasaxy b

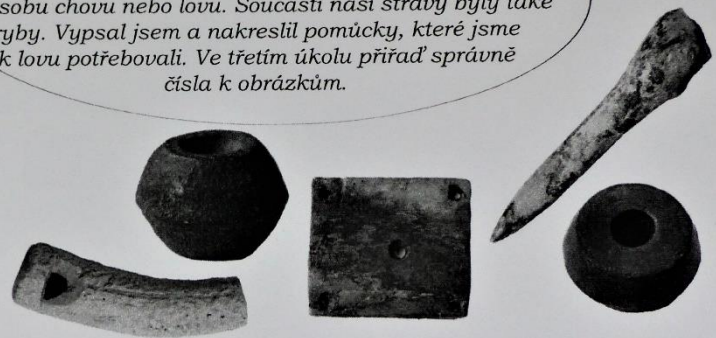

10. K čemu sloužily tzv. sekerovité hřivny, jaké vidíte na obrázku (zmenšeno)?

- a) k výrobě úzkých sekerek na obrábění dřeva m
- b) jako surovina, případně i předmincovní platidlo u
- c) jako součást ozdobného koňského postroje v

Obrázek 13: Fragment pracovního sešitu se třemi úlohami

V prvním úkolu si vzpomeň na hlavní činnosti mužů a žen, o kterých jsme si povídali a vypiš je. Ve druhém úkolu přiřaď jednotlivá zvířata podle jejich způsobu chovu nebo lovu. Součástí naší stravy byly také ryby. Vypsal jsem a nakreslil pomůcky, které jsme k lovu potřebovali. Ve třetím úkolu přiřaď správně čísla k obrázkům.

1. úkol

Hlavní činnosti mužů: _____

Hlavní činnosti žen: _____

Obrázek 14: Fragment pracovního sešitu s úkolem

Archeoskanzen Modrá

Při vstupu do archeoskanzenu se návštěvník přenáší do časů raného středověku v autentické atmosféře sídlištního. Celý areál je odříznut od okolního světa vysokými hradbami. Domestikovaná zvířata (kozy, ovce, slepice apod.) volně pobíhají a všechna stavení jsou vytvořena tak, jak podle hypotéz byla stavěna v době velkomoravské. Při samostatné prohlídce se návštěvník dobře orientuje podle brožury s mapou. Každá stavba je opatřena číslem a podle čísel je možné si v brožuře přečíst informace. V režimu přizpůsobeném skupinovým prohlídkám obývají jednotlivá stavení řemeslníci, kteří názorně předvádějí svou práci v dobových kostýmech. Nově je v areálu také několikařadový vinohrad.

Archeoskanzen je členěn do několika sekcí:

- *administrativně–vstupní*
dvě obranné věže s bránou, palisáda, mj. pokladna, obchod, pódium
- *fortifikační*
hradby jako opevňovací systém proti nepřátelským útokům
- *sídlištně–hospodářský*
různá obydlí i s volně se pohybujícími domácími zvířaty
- *výrobní*
dílna šperkařská, klenotnická, hrnčířská, kovolitecká, železářská
- *mocenský*
palác velkomoravských knížat
- *církevně–vzdělávací*
stavba knížete či arcibiskupa s rotundou i kostelíkem, určena ke vzdělávání, a především učení čtení a psaní hlaholice
- *vinohradnicko–vinařský*
vinohrad se středověkými odrůdami révy

Obrázek 15: Pohled do kovárny, foto: Adéla Turčínková, 2021

Typy staveb k vidění jsou následující: *hradba (Christinův val), sruby, zemnice, zemnice s přístavkem, studna, klet', zásobní jáma, palisáda, nadzemní domy, pekárna, věž, rotunda (baptisterium), knížecí palác, kovárna, dílna kovolitce a klenotníka, hrnčírna.*

Obrázek 16: Dům tvořený z hliněných nepálených cihel, foto: Adéla Turčínková, 2021

Obrázek 17: Dům se srubovou konstrukcí, foto: Adéla Turčínková, 2021

Vztah k veřejnosti má archeoskanzen aktivní, to je očividné i skrze jejich webové stránky (<https://www.archeoskanzen.cz/#content>), které jsou propracované a stále aktuální v pořádání nejrůznějších akcí. Virtuální prohlídku je možné zažít po spuštění vydařeného promo videa (<https://www.youtube.com/watch?v=NPFm4udkSc4>)

Archeoskanzen nabízí programy a různé typy a délky prohlídek, často také s tvořivou nebo jinak aktivní složkou (pečení placek, lukostřelba, výroba keramiky na nožním kruhu). Průvodce má dobový kostým. Obsažné a systematicky propracované jsou pracovní sešity pro žáky 2. st. ZŠ. K dispozici jsou provádějícím také metodické listy. Pracovní sešit má i další příbuznou verzi, upravenou pro větší kolektiv žáků.

Hodnocení pracovního sešitu „Poznej život Velké Moravy“

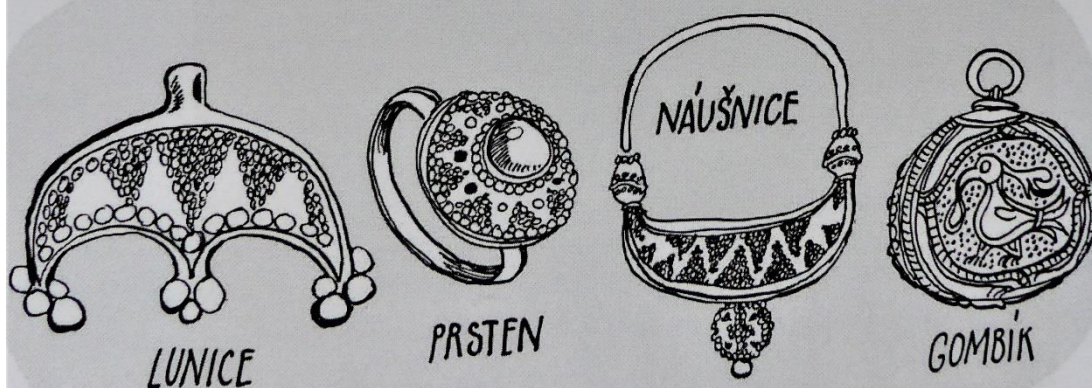
<p>– <i>rozsah</i></p> <ul style="list-style-type: none">• 13 stran
<p>– <i>formát</i></p> <ul style="list-style-type: none">• A4, tenký papír
<p>– <i>grafické zpracování</i></p> <ul style="list-style-type: none">• jednoduché černobílé provedení, využití pouze jednoho fontu, doplněno velmi podařenými strohými kresbami
<p>– <i>rozmanitost podtémat</i></p> <ul style="list-style-type: none">• proměnlivé (střídají se témata stylů staveb, písma a psaní, atributů postav, oděvů, předmětů v interiérech, školního systému, pokrmů, šperků)
<p>– <i>různorodost forem úloh</i></p> <ul style="list-style-type: none">• textové odpovědi, kreslení, kroužkování, psaní hláskami
<p>– <i>posloupnost a systematická</i></p> <ul style="list-style-type: none">• rozděleno do sekcí (stanovišť) podle mapy
<p>– <i>úroveň vědeckosti</i></p> <ul style="list-style-type: none">• odpovídá věkové kategorii 11–15 let
<p>– <i>náročnost/zvládnutelnost</i></p> <ul style="list-style-type: none">• pracovní sešit obsahuje náročnější slova, ale je doplněn vysvětlivkami• velkou část úloh je potřeba zjišťovat přímo v archenzenu• zvládnutelné, ale určitě ne naprosto jednoduché
<p>– <i>přehlednost</i></p>

<ul style="list-style-type: none"> • jednotlivé úkoly nejsou úplně odděleny od sebe, místy lehce splývají dohromady
<p>– <i>vyváženost textových a obrazových částí</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ve stejném poměru
<p>– <i>kreativita</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • PS má opravdu povedené kresebné obrázky a různorodost otázek
<p>– <i>originalita</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • od jiných pracovních sešitů příliš nevyniká
<p>– <i>ověřitelnost výsledků</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • neobsahuje klíč k řešení, je nutná kontrola učitele nebo lektora a při správnosti žák obdrží pamětní list
<p>– <i>efektivita</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • PS je velmi zábavný a zabředává do mnoha odvětví, vytváří ucelené znalosti, ale především ze života sídlištního a řemeslného • otázky využívající obrazovou přílohu jsou určitě efektivnější

Prohlédni si dílnu klenotníka č. 20. Podtrhni správnou odpověď.

- ▶ Pece na výrobu jsou uvnitř dílny. / Pece na výrobu jsou za dílnou venku.
- ▶ Klenotník v dílně jenom pracoval. / Klenotník v dílně pracoval a bydlel.
- ▶ V dílně pracoval jeden klenotník. / V dílně pracovalo více klenotníků.
- ▶ Střecha stavení není podepřena kůly. / Střecha stavení je podepřena kůly.

Ukázky šperků klenotníků
z Velké Moravy pro vyšší vrstvy.

Obrázek 18: Úkol z pracovního sešitu

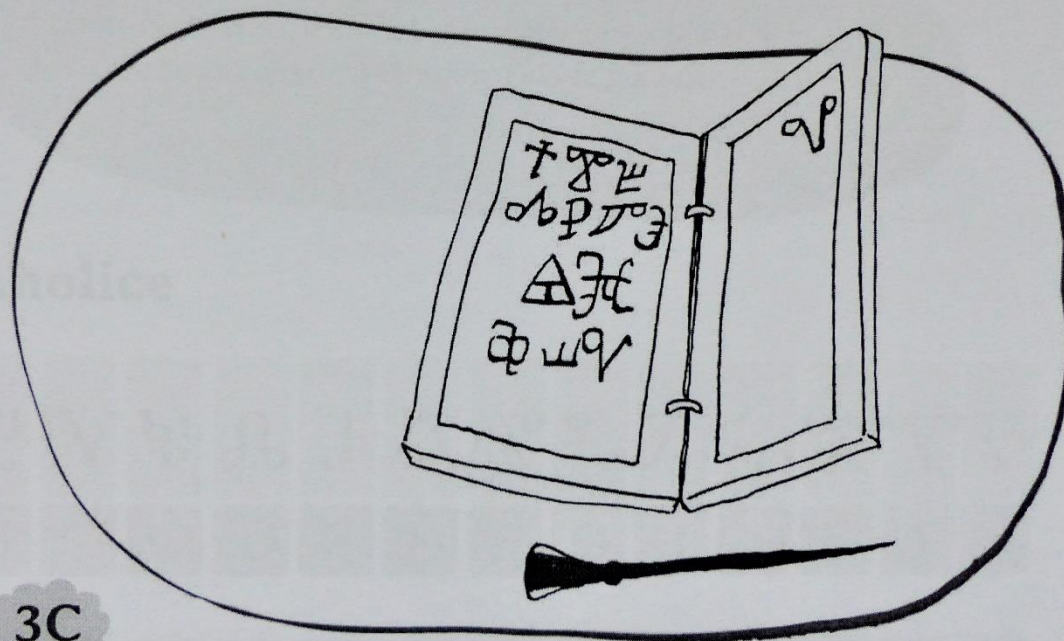
Z čeho jsou postaveny stěny paláce? Označ správnou odpověď.

- a) z kamenů stejné velikosti
- b) přízemí je z kamenů stejné velikosti a první patro z kamenů různé velikosti
- c) z kamenů různé velikosti

Všimni si střechy u stavení spojeného s palácem,
která je ze štípaných šindelů.* Na střeše paláce
je pálená krytina antického typu.*

Obrázek 19: Úkol z pracovního sešitu

Žáci se učili psát kostěnými i železnými pisátky (stily),*
kterými se rylo písmo do voskových tabulek.

3C

Co museli udělat, aby mohli znovu psát?

Obrázek 20: Úkol z pracovního sešitu

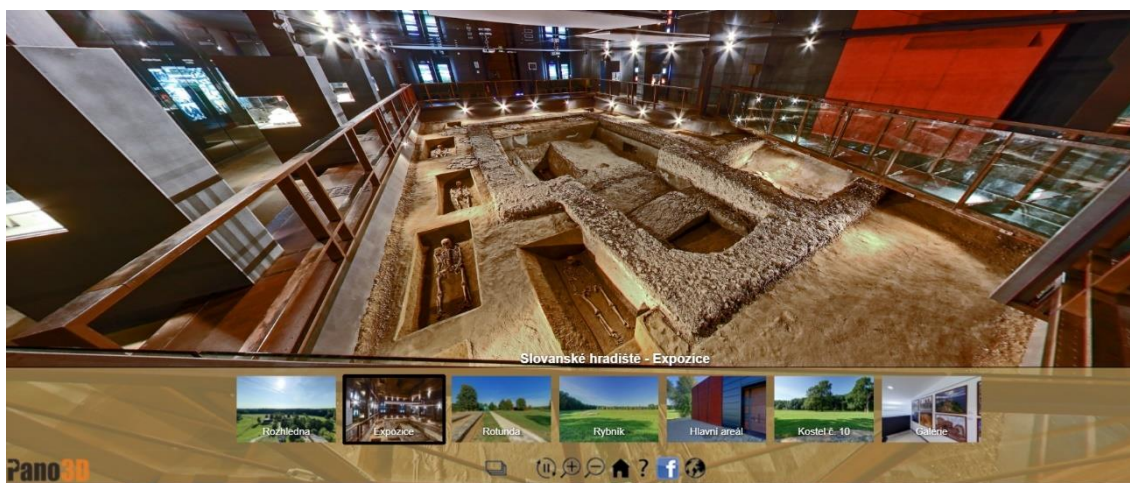
Památník na Slovanském hradě v Mikulčicích – Pávilon II

Slovanské hradisko v Mikulčicích patří k Masarykovu muzeu v Hodoníně. Stálá expozice „Velkomoravské Mikulčice – Druhý kostel a sakrální architektura knížecího hradu“ v Pávilonu II se základy uprostřed a hrobovými jámami (také s hrobkou vysoce postaveného knížete uvnitř kostelních základů), s vystavenými nálezy (především kopie šperků) a trojrozměrnými modely všech bližních kostelů a staveb byla nedávno modernizována a její

tmavě černé zdi i stropy dodávají v kombinaci s nasvícením potřebnou atmosféru. Nad středem expozice jsou také zabudované plátna s projektory, které spojují prvky počítačové vizualizace a mluveného slova. Po obvodu expozice jsou ve vydutých komůrkách stěn vystaveny artefakty, doplněné texty. Některé předměty jsou také v hranatých skleněných tubusech různě v prostoru. Všechny kopie předmětů jsou velmi věrohodné a kvalitně zpracované, především zlaté gombíky.

Vzhled a uspořádání celého hradiska je pro lepší orientaci k vidění nejen na mapách všech informačních tabulí, ale také na propracovaném hmotném modelu v návštěvnickém centru nebo z 30 metrů vysoké vyhlídkové věže.

Oficiální internetové stránky hradiska jsou dostupné zde: <http://www.masaryk.info/slovanske-hradiste-mikulcice/>. Nepostrádají žádné důležité informace, mají spoustu obrazové přílohy a nechybí ani virtuální prohlídka expozice, vyhlídky z věže, galerie s dobovými fotografiemi a pohledy na některé kostely v exteriéru. Odkaz na virtuální prohlídku zde: <http://slovanske-hradiste.pano3d.cz>.

Obrázek 21: Virtuální prohlídka expozice v Pavilonu II, Zdroj: <http://slovanske-hradiste.pano3d.cz>.

Muzeum má edukační oddělení a jednu specializovanou pracovníci. K dispozici je školám 5 edukačních programů (pro MŠ a 1. a 2. st. ZŠ) a více typů pracovních listů. Hradisko se zúčastňuje velkého množství akcí a soutěží.

Hodnocení pracovních listů „Slovanské hradiště“

<p>– <i>rozsah</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kratší (4 strany) ve třech verzích (rozdíl pouze v křížovce)
<p>– <i>formát</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • přehnutá oboustranná A3 – prakticky řešeno jako A4 na výšku, tenký papír
<p>– <i>grafické zpracování</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • černobílé zpracování, dobře zvolený font, skicovité kresebné obrázky
<p>– <i>rozmanitost podtémat</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • nižší
<p>– <i>různorodost forem úloh</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • převládají jednoslovné odpovědi, z kterých vyplývají tajenky
<p>– <i>posloupnost a systematicčnost</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • jedná se o jeden velký úkol s menšími podúkoly
<p>– <i>úroveň vědeckosti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • využití složitějších pojmů, na konci PS ještě několik doplňujících informací o Velké Moravě

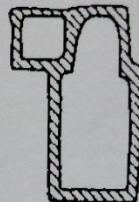
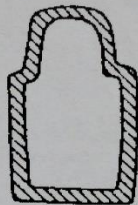
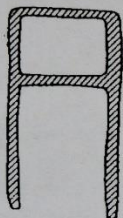
<p>– <i>náročnost/zvládnutelnost</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • spousta vyhledávání informací, časově trochu náročnější, ale dobře pochopitelné
<p>– <i>přehlednost</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • velká dvojstrana s rozsáhlou mapou má mnoho elementů, ale otázky jsou zřetelně členěny
<p>– <i>vyváženost textových a obrazových částí</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • vyvážené
<p>– <i>kreativita</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • po účastníkovi vyžaduje poměrně nízkou kreativitu • zpracování také není příliš kreativní
<p>– <i>originalita</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • zajímavá a ojedinělá je prostřední dvojstrana s velkou mapou s úkoly po obvodu • obsahuje místo k vystřižení pohlednice
<p>– <i>ověřitelnost výsledků</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • obsahuje nápovědu, ne klíč k řešení • kontrola u lektora
<p>– <i>efektivita</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pro zapamatování pojmů efektivní

8. V expozici dole vidíš archeologický terén – otisk základů II. mikulčického kostela. Který z následujících půdorysů „a, b, c, d“, nebo „e“ odpovídá jeho tvaru?

a)

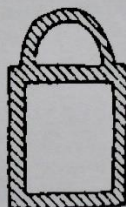
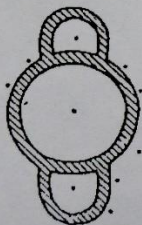
b)

c)

d)

e)

Obrázek 22: Část kratší verze pracovního listu

11. Předmět z předchozí otázky měl jezdec na sobě 2x; na jakých částech těla je měl koženými pásky upevněné?

.....

12. Dokážeš říct, čím nebo jak byly kostely vyzdobené?

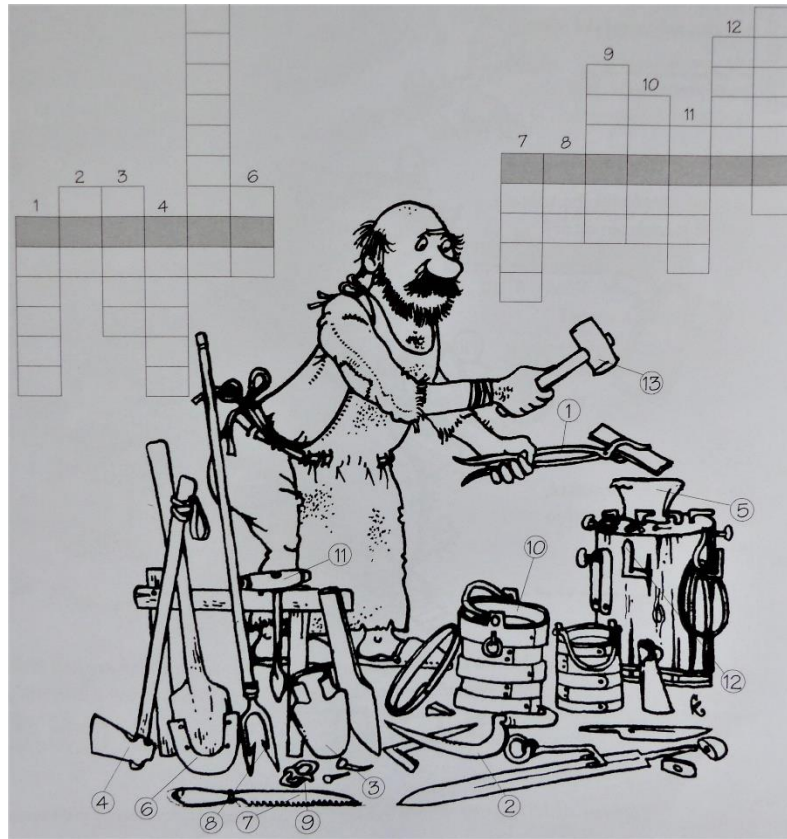
.....

Podívej se do vitrínek na zadní stěně expozice.

13. Na figuríně velmože nalezněš dva stejné kulovité šperky. Napiš sem název kovových „knoflíků“.

..... *Podobné jsou ve skleněných sloupcových vitrínkách s popisem.*

Obrázek 23: Část kratší verze pracovního listu s úlohami

Obrázek 24: Úkol v propracovanější verzi pracovního listu

26. V jednom z hrobů byla nalezena mince byzantského císaře Michaela III., který vyslal ke Slovanům Cyrila a Metoděje. Pojmenuj ji!

27. Napiš název největší kamenné stavby z doby Velké Moravy, kterou byl trojlodní kostel s apsidou, atriem a nartrixem.

28. Četné nálezy železných předmětů, jejichž název je další hádankou, svědčí o tom, že obyvatelé hradiště měli mnoho cenných věcí, které potřebovali zamknout...

29. Výuku psaní v době velkomoravské dokládají nálezy písátek, kterými se psalo na dřevěné tabulky pokryté voskem. Odborně se nazývají?

30. Název písma, které vytvořili Cyril a Metoděj, aby mohli šířit křesťanství mezi Slovy, je naší poslední hádankou.

25. Jak označujeme nejdůležitější opevněnou část hradiště, kde stával palác, bazilika a šperkařské dílny?

24. Jak se nazývá prostor na konci křesťanského kostela, v němž je umístěn oltář?

23. Jak se jmenuje řeka obtékající hradiště, která nese stejné jméno jako řeka Slovanů?

VELKÁ

Úkol č. 2: Nyní se nacházíme na tzv. předhradí, kde sídlila hlavně vojenská družina knížete a řemeslníci. Při svém putování po hradišti vyznač svou cestu a přiřaď správné půdorysy k jednotlivým stavbám.

Úkol č. 3: Zároveň hledej správné odpovědi k otázkám, z jejichž zvýrazněných písmen sestavíš dokončení tajenky.

Tajenka k úkolu č. 2:
 14 15 16 17 18 19 20 21 22
 II. III. P IV. V. VI. IX. X. VIII.

Tajenka k úkolu č. 3:
 23 24 25 26 27 28 29 30

Nápověda: Morava, Hlaholice, Křič, solius, apsidá, atrium, akronole, bazilika

Na pohlednici můžeš namalovat, co se ti na hradišti nejvíce líbilo:

Obrázek 25: Velká mapa s úkoly z propracovanější verze pracovního listu

Expozice „Velkomoravské Pohansko“ v zámku na Slovanském hradiisku Pohansko

Poměrně nová expozice (2010), spadající pod Městské muzeum a galerii Břeclav, se nachází v empírovém zámečku a je členěna do čtyř sektorů:

- *základní největší sál* – elita společnosti (církve, elita, dálkový obchod, vojenství), s modely velmožského dvorce,
- *přízemní sál* – řemeslná výroba a každodenní život, s figurínami,
- *předsálí* – dějiny archeologických výzkumů Pohanska (objev Pohanska, charakteristika střední Evropy v raném středověku, 50. – 90. léta),
- *poslední sál* – prezentace moderních archeologických metod.

Obrázek 26: Pohled do hlavního sálu expozice, foto: Adéla Turčínková, 2021

Celkové řešení instalace je kvalitní a přehledné, informace jsou velmi sofistikované, ale zároveň nenáročné. Výstavní předměty ve skleněných vitrínách jsou členěny na jednotlivá odvětví a opatřeny popisky.

Na webových stránkách (<https://www.muzeumbv.cz/zamecek-pohansko>) je muzeum aktivní, má bohatou fotodokumentaci a podrobnou nabídku

programů pro školy, nepozbývá ničeho podstatného, ale nedisponuje virtuální prohlídkou.

Expozici a život Slovanů školám zprostředkovává lektor, který vede programy pro žáky různých tříd, především 2. stupně ZŠ. Lektor upřednostňuje využití pouze tvořivých aktivit a nevyužívá žádné pracovní listy.

Obrázek 27: Zlacené gombíky ve vitríně, foto: Adéla Turčínková, 2021

Stálá expozice Velká Morava v Moravském zemském muzeu – Dietrichsteinský palác (Brno)

Moravské zemské muzeum má na Jižní Moravě několik poboček. Pobočka v Dietrichsteinském paláci v Brně je rozdělena do jednotlivých epoch a dob. Expozice mapující Velkou Moravu zabírá celé jedno poschodí a čítá velké množství výstavních předmětů a prostorů. Artefakty jsou instalovány ve skleněných skříních a vždy jsou nějak doplněny textem, ale velmi chybí

přímý popis jednotlivých předmětů (většinou se v textu dozvídáme přibližně stáří nebo místo nálezů, ale laický pozorovatel těžko odhadne, že se jedná o gombík nebo ostruhu, a tak netuší, co za předměty konkrétně sleduje). Celkový prostor je velmi rozsáhlý a prohlídka zabere spoustu času. Kromě běžných instalací zahrnuje také 3D model Mikulčického hradiska, jednu scénu s figurínami, originální část dřevěné věže a dvě přibližné rekonstrukce dobových místností. Nachází se zde také televize, která přehrává komentovaný dokument o Velké Moravě.

Výstava je velmi obsažná a má obrovské množství předmětů ve srovnání s jinými muzei. V poměru artefaktů s textovým doprovodem by mohla být více opatřena informacemi a celková expozice by si časem jistě zasloužila modernější a hravější provedení, se zvýšeným zřetelem na děti a mladistvé, jako na návštěvníky.

Veřejnosti je k dispozici lektor s prohlídkou a výkladem. Na internetových stránkách Moravského zemského muzea jsou vypsány lektorské programy pro různé věkové kategorie, včetně žáků 2. stupně základních škol. Je k dispozici také virtuální prohlídka expozic, nahlédnutí do organizační struktury celého muzea. Jsou k dispozici didaktické listy volně ke stažení, ale muzeum bohužel nedisponuje pracovními sešity v tématu Velké Moravy.

Obrázek 28: Virtuální prohlídka expozice Velké Moravy, zdroj: <http://www.mzm.pano3d.cz>.

Moravské zemské muzeum – Centrum slovanské archeologie v Uherském Hradišti

Jedná se o menší budovu, ve které sídlí a pracují archeologové, doplněnou přednáškovým sálem, depozitářem nálezů a opravdu skromnou expozicí, ale za to velmi působivou s různorodými formami artefaktů, jakými jsou například sympatické modely sídlišť, nevšední historické předměty, významné náušnice, mapy Velké Moravy, *Stupavská falza^{xvii}* a jiné. Spolu s archeologickou stanicí ve Starém Městě tvoří pevný základ terénní a prezentační činnosti MZM v oblasti Uherskohradištska. Unikátní je v tom, že je zde možné jako první ukazovat známé i nejnovější objevy z Velkomoravské říše, které se až následně převáží a předvedou jinde.

Obrázek 29: Pohled do expozice v Centru slovanské archeologie, foto: Adéla Turčínková, 2021

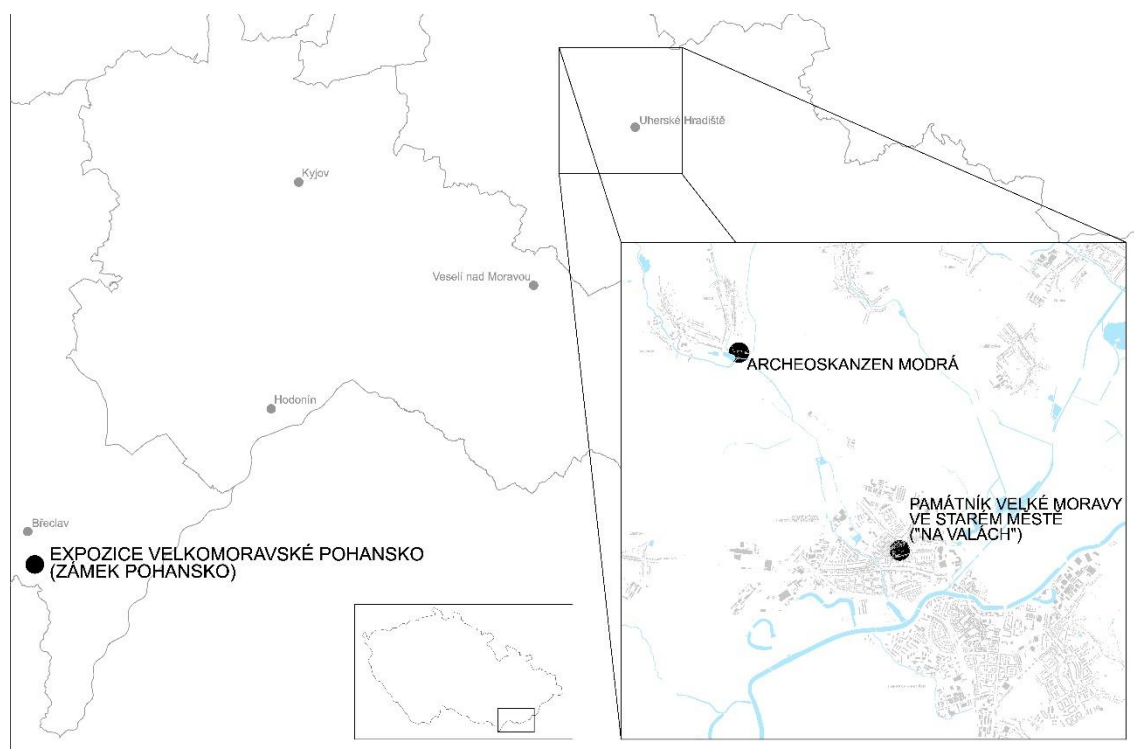
Je zřejmé, že o expozici je velmi nízká popularita mezi místními obyvateli. Muzeum navštěvují zřídka školní skupiny nebo jedinci, ale nejedná se o instituci, která by vyčnívala ze seznamu zdejších institucí a překypovala vysokou návštěvností. Na prohlídky je speciálně vyhrazen jeden den v týdnu, případně se dá domluvit návštěva individuálně. Budova Centra slovanské archeologie tedy slouží převážně jako pracovna archeologů, například také významného archeologa Lud'ka Galušky, žáka Viléma Hrubého. Pro větší využití a popularizaci expozice by bylo vhodné posílit povědomí, tedy například vytvořit webové stránky nebo pracovní sešity k expozici, modernizovat její provedení k dnešním možnostem. V Centru slovanské archeologie jsem zjistila, že instituce nevlastní ani nevyužívá žádné pracovní listy či sešity.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Autorská tvorba pracovního sešitu

Cíle a očekávané přínosy produktu

Na základě prostudování obecné charakteristiky Velké Moravy, konkrétních velkomoravských lokalit a archeologických výzkumů, současných trendů muzejní pedagogiky, vytvoření kritérií pro hodnocení pracovních sešitů, posouzení jednotlivých muzejních zařízení a jejich pracovních listů, jsem se rozhodla vytvořit originální pracovní sešit, který je samoobslužný a váže se k nejedné instituci, jak je obvyklé, ale ke třem.

Obrázek 30: Vlastní mapa s třemi lokalitami vázanými k pracovnímu sešitu

Na mapě obr. č. 30 jsou vyznačeny jako Památník Velké Moravy ve Starém Městě, Archeoskanzen Modrá a Expozice Velkomoravské Pohansko v zámku Pohansko. Lokality jsou situovány na Uherskohradištsku

a Jižní Moravě. Záměrem výběru tří lokalit bylo pojmout jeho vypracování jako putování ve třech rovinách:

- *za životem a stavením městským, sídlištním (Archeoskanzen Modrá) se stavbami převážně pro běžný lid,*
- *za životem a stavením sakrálním (Památník Velké Moravy) s půdorysem velkomoravského kostela a tematickým zaměřením na Cyrila a Metoděje,*
- *za životem našich archeologů a jejich práce (metodách) při zkoumání velkomoravských lokalit (Expozice Velkomoravské Pohansko v zámku Pohansko).*

Výběr těchto tří atributů jsem zvolila s cílem návštěvníkova získání širšího a všeobecnějšího přehledu o životě na Velké Moravě. Zároveň má účastníky motivovat k návštěvě všech tří míst, čímž přispěje návštěvnosti více muzeí. Očekávám, že bude pracovní sešit působit zábavným a hravým dojmem a tím bude lákat k jeho vypracování.

Pracovní sešit by mohl být volně dostupný ve všech souvisejících institucích, zda by zástupce muzeí zaujal můj pracovní sešit natolik, že by se jej rozhodli nabízet svým hostům. Pokud bude produkt pro muzea shledán jako zajímavý a žádaný, bude potřeba prokonzultovat a zajistit jeho ideální distribuci. V případě, že by se tak nestalo, uvažovala bych o jeho přístupnosti veřejnosti prostřednictvím internetu nebo alespoň po osobní domluvě.

Postup práce

Sešit je svou obtížností koncipován zhruba v úrovni pro žáky 2. stupně základních škol. Jelikož je vytvořen jako samoobslužný, nepostradatelnou částí je klíč k řešení na konci PS.

Chtěla jsem, aby se děti při práci s ním mohli vyjádřit nejenom vědomostně, ale také kresebně. Část úkolů je tedy pojata jako kresebná. Jde především o studie objektů v expozicích. Ostatní úlohy podněcují vyhledávání v textu, vyhledávání mezi artefakty, vlastní úvahy a představy, dedukce a zapamatování znalostí a vědomostí. Často jsou strany doplněny strohým textem s nějakou zajímavostí.

Základním opěrným bodem pro vytvoření pracovního sešitu byly návrhy a různé poznámky. Postup práce byl zhruba následující:

1. Vytvoření makety PS

Pro lepší představu o podobě sešitu jsem si nejprve vyrobila maketu z přeložených papírů — 10 listů, tedy 20 stran. Na jednotlivé strany jsem si v průběhu tvorby stále vytvářela náčrty jednotlivých nápisů, obrázků, úloh apod. a zapisovala si poznámky. Bylo také potřeba si zvolit formát, který se mi líbí do tvaru čtverce.

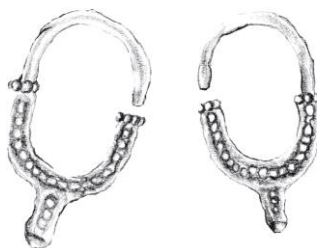
2. Vytvoření kreseb

Grafickou podobu zdobí mé kresby obyčejnou tužkou, které jsem vždy skenovala a ořezávala (pomocí gumy na mazání pozadí) v programu Photoshop, nakonec je vložila do dokumentu.

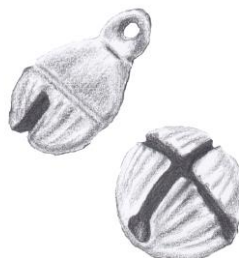
Ukázka některých kreseb:

Obrázek 31 Kresba Cyrila a Metoděje, autor: Adéla Turčínková

Obrázek 32: Kresba středověkých náušnic, autor: Adéla Turčínková

Obrázek 33: Kresba středověkých rolničků na odhánění zlých duchů, autor: Adéla Turčínková

3. Převedení do elektronické podoby

Na počítači jsem pracovala s programem *CorelDRAW 2021*. Zvolila jsem čtvercový formát o skutečných velikostech 20 × 20 cm. Počet vyšel celkově na 11 listů (z čehož jeden je určen k vystřihnutí), dohromady tedy 22 stran, přičemž:

- 2 strany tvoří obálku,
- 2 strany opačné k obalovým stranám jsou obsahově prázdné,
- 1 strana tvoří úvodní text,
- 2 strany nesou informace důležité pro práci s PS,
- 4 strany se vztahují k Archeoskanzenu Modrá,
- 4 strany se vztahují k Památníku Velké Moravy,
- 6 stran se vztahuje k části expozice v Zámku Pohansko, z čehož 1 strana je doplňková, určená k vystřihování,
- 1 strana nese klíč k řešení úkolů.

Vybrala jsem si použití fontu písma *Cambria (Italic)*, v různých velikostech, primárně ve velikosti 14 –18 pt. Toto písmo se mi zdá příjemné na čtení, dobře čitelné a zároveň se mi líbí i z pohledu grafického. Využila jsem v programu také funkce malířské techniky volných tahů uměleckým štětcem, kterými jsem si vytvořila například tyto hlavní tři ikony:

– ikona k městské kapitole:

– ikona ke kapitole církevní a vyšších vrstev:

– ikona k archeologické kapitole:

Tyto ikony se pak v celém sešitě vyskytují u úloh podle toho, ke kterému muzeu náleží. Snažila jsem se volit velmi různorodé formy a varianty úloh, ale zároveň neopomenula ani na ty běžné. Pokusila jsem se o přehledný a jednoznačný projev a vytvořila PS tak, jak by zaujal i mě.

4. Úprava po provedené evaluaci

Provizorní nedokončenou verzi nebo také pouze část PS jsem předala celkem čtyřem dobrovolníkům z řad cílové skupiny a požádala je o vyplnění s přímou účastí v muzeu s následným vyplněním mnou vytvořeného dotazníku (uveden později v podkapitole „Evaluace efektivity pracovního sešitu“). S některými jsem měla možnost také pohovořit a prostřednictvím jejich odezvy svůj pracovní sešit více přizpůsobit k ideálu. S větším odstupem

času jsem si uvědomovala, které části je potřeba mírně upravit a zlepšit, šlo především o grafickou podobu nebo formulaci textu.

5. Konzultace s grafickým odborníkem a poslední úpravy

Jelikož je pracovní sešit řešen graficky na počítači, bylo nezbytné jeho podobu, parametry i provedení zkontrolovat s odborníkem grafického designu a upravit dle potřeby. Proto jsem požádala odborníka a svou tvorbu s ním nakonec zkontrolovala.

6. Příprava dokumentu na tisk

Připravený dokument v Corelu Draw byl doposud poskládán pro náhled a čtení na počítači ve skutečném, ale je nutné strany seřadit správně pro oboustranný tisk jednotlivých listů. V neposlední řadě je důležité myslet také na *spadávkou*^{xviii}, kterou jsem si vytvořila z každé strany 3 mm. To znamená, že z každé strany listů se 3 mm ořežou. K přesnému řezání pomohou předem vytvořené ořezové značky. Tisk s přesahem zamezí, že se po ořezu dokumentu u okrajů objeví tenké proužky nepotištěné plochy.

7. Tisk

Vytištění hotové verze se provedlo v kopírovacím centru. Tiskla jsem na bílý papír formátu A4. Rozhodla jsem se využít tvrdý a hrubý (drsňý) papír, protože na ten se kreslí tužkou lépe, než na lesklý. Skrz svázání takového množství listů je dobré myslet také na to, že vazba odebere sešitu nějaký prostor. Proto jsem vnitřní strany listů nadsadila větší rezervou.

8. Ořezávání a sešívání

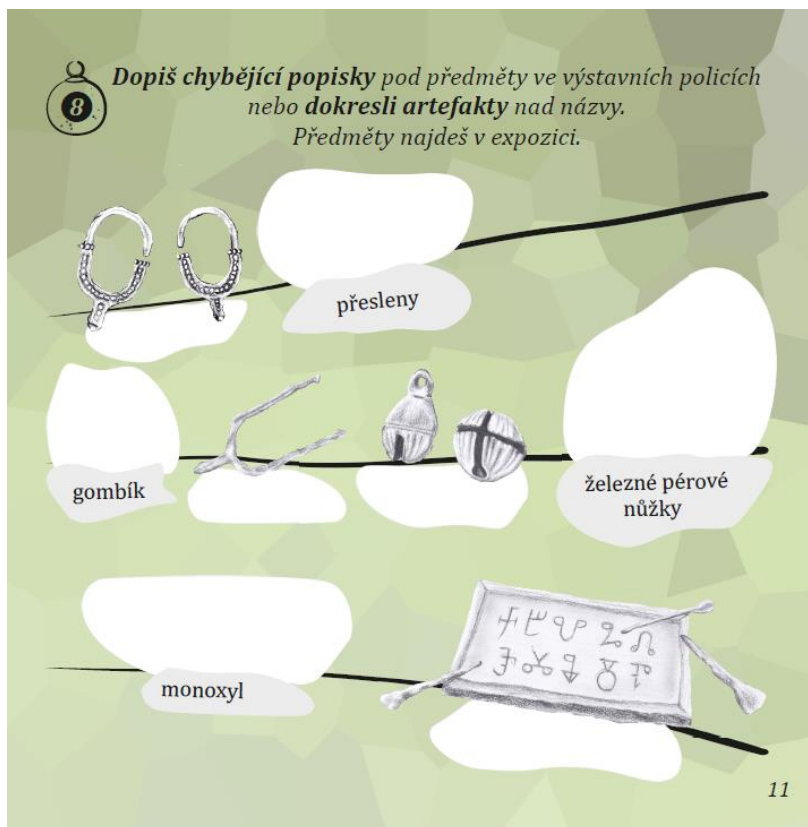
Vytištěný dokument se ořezal na speciálním řezacím stroji podle ořezových značek a ve správné posloupnosti listů se svázal. Zvolila jsem tzv. spirálovou vazbu. Spirála je nejkvalitnější drátěná, nikoli plastová. Co se týče vlastností této vazby, poskytuje nejvyšší rozevratelnost a manipulaci,

nezavírá se sama v důsledku sešití, neubírá příliš prostoru. Je vhodná pro malonákladové publikace. Pro pracovní sešity je jistě vhodná.

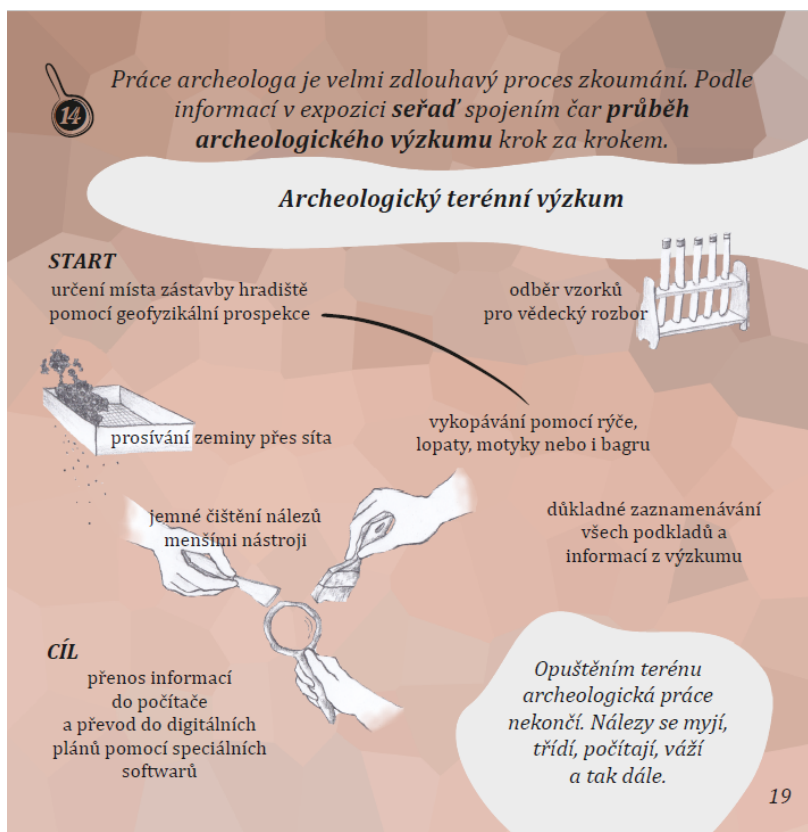
Ukázka vybraných stran z vytvořeného PS:

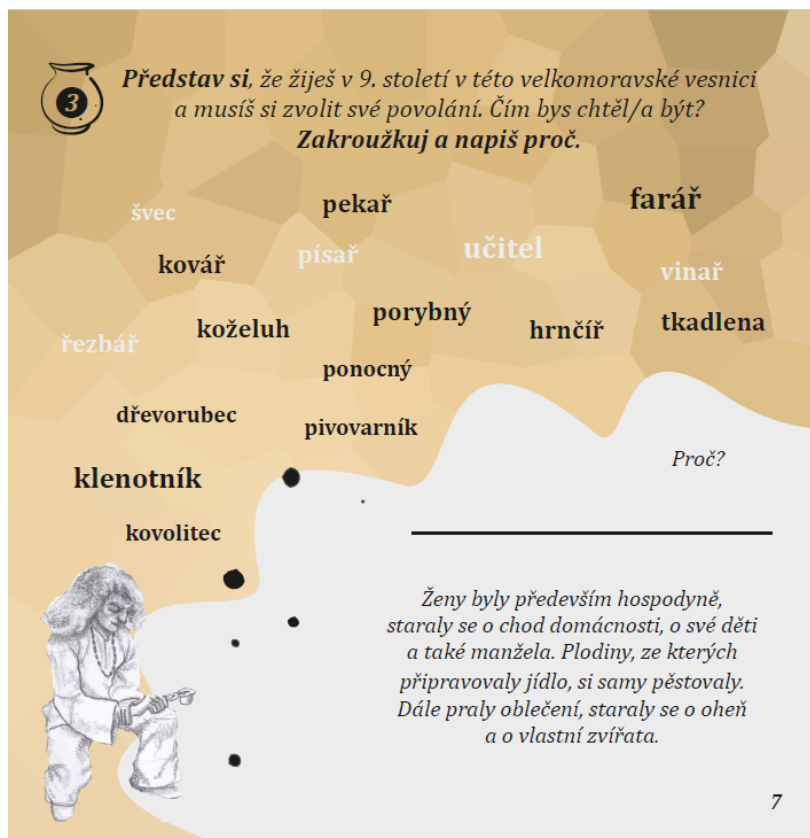
Obrázek 34: Ukázka strany z úvodní části PS s instrukcemi

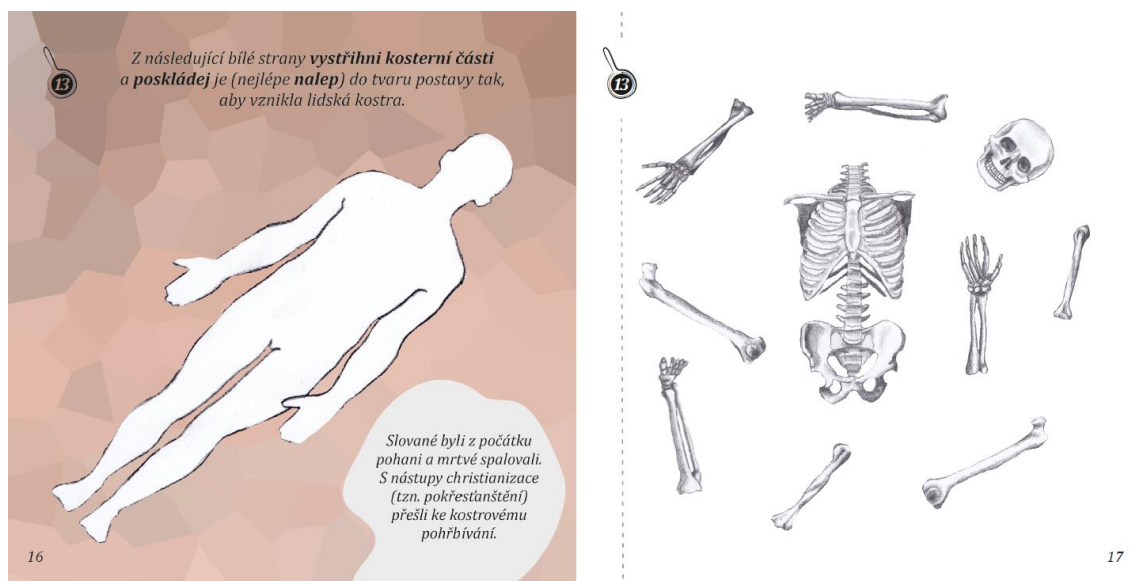
Obrázek 35: Ukázka strany PS z části k Památníku Velké Moravy

Obrázek 36: Ukázka strany z archeologické části PS

Obrázek 37: Ukázka strany PS z části k Archeoskanzenu Modrá

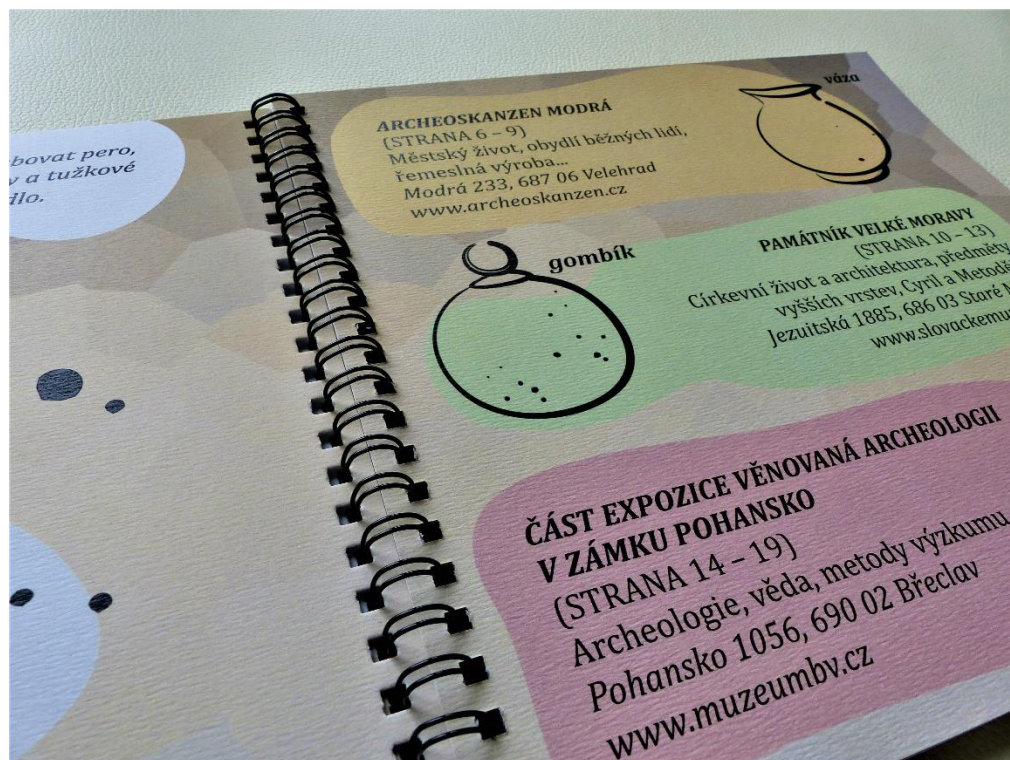

Obrázek 38: Ukázka dvou souvisejících stran z PS k archeologické části

Fotodokumentace tištěného PS:

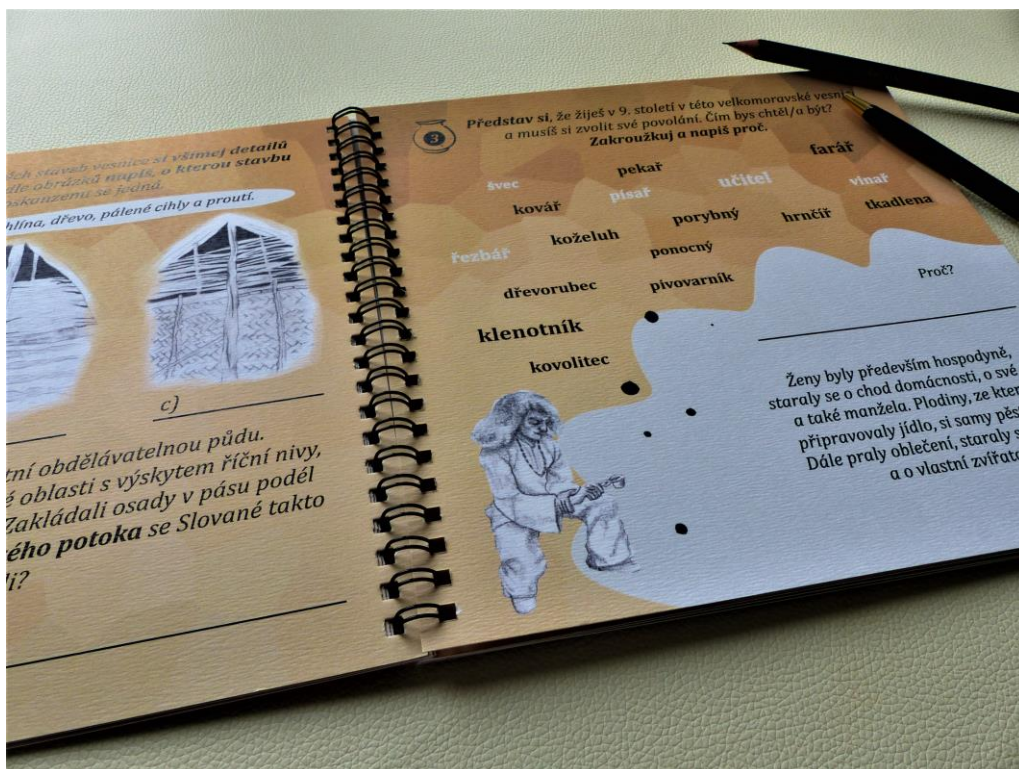
Obrázek 39: Pracovní sešity Putování Velkou Moravou, autor: Adéla Turčínková

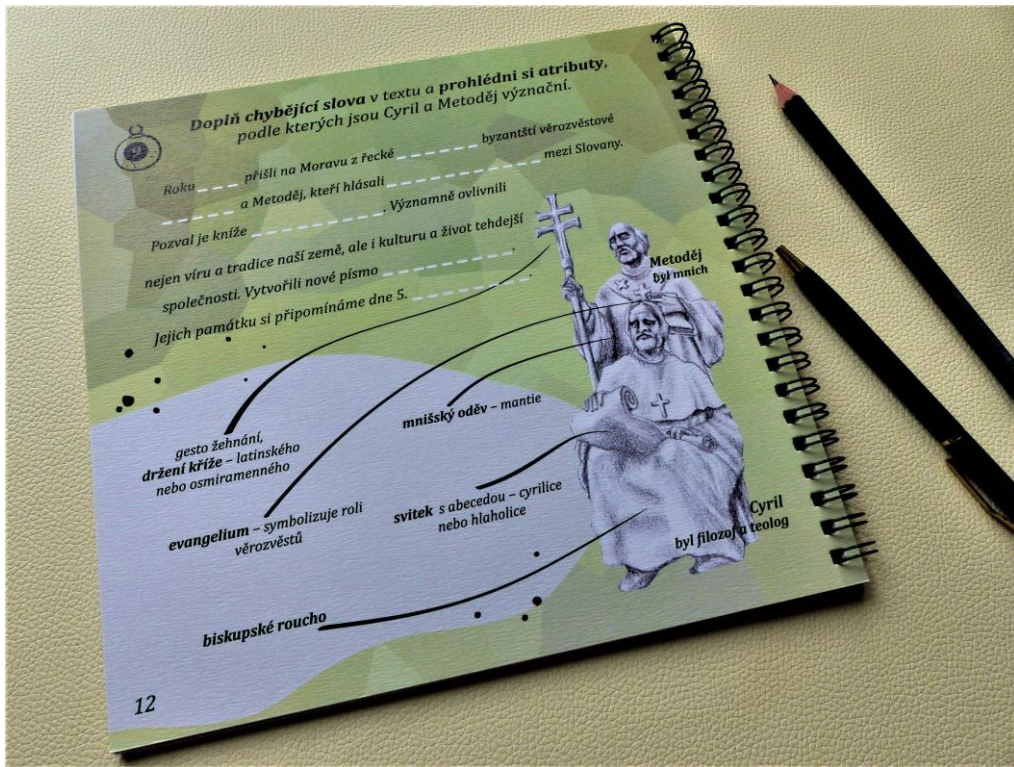
Obrázek 40: Pohled do úvodu pracovního sešitu, autor: Adéla Turčínková

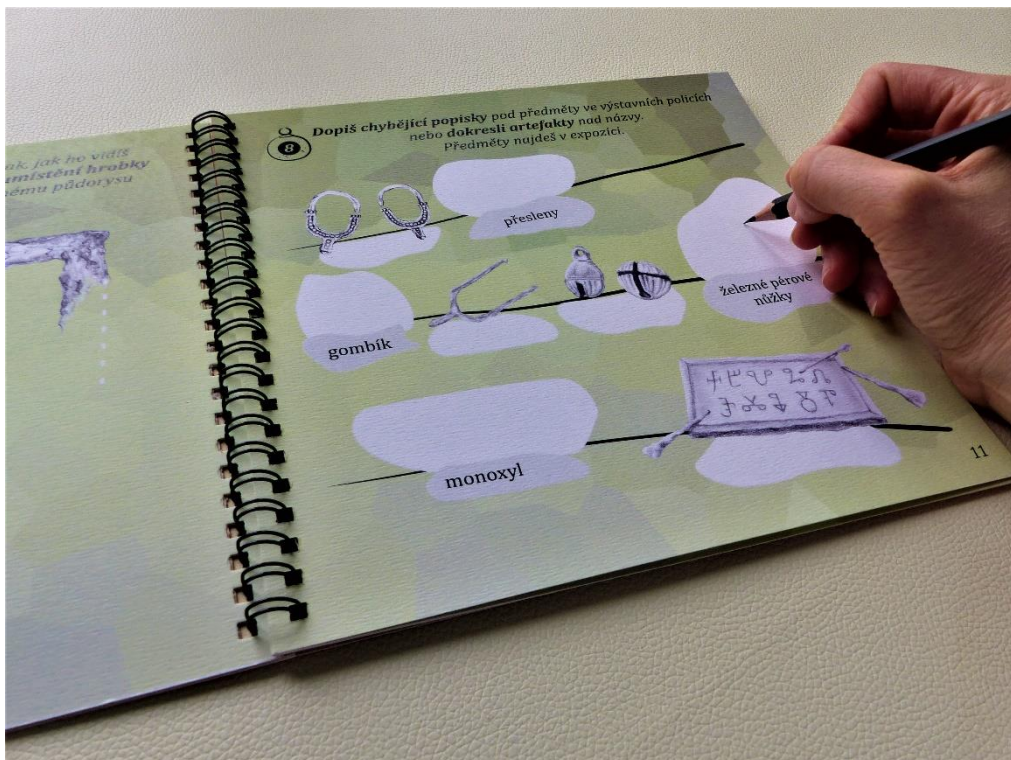
Obrázek 41: Pracovní sešity Putování Velkou Moravou, autor: Adéla Turčínková

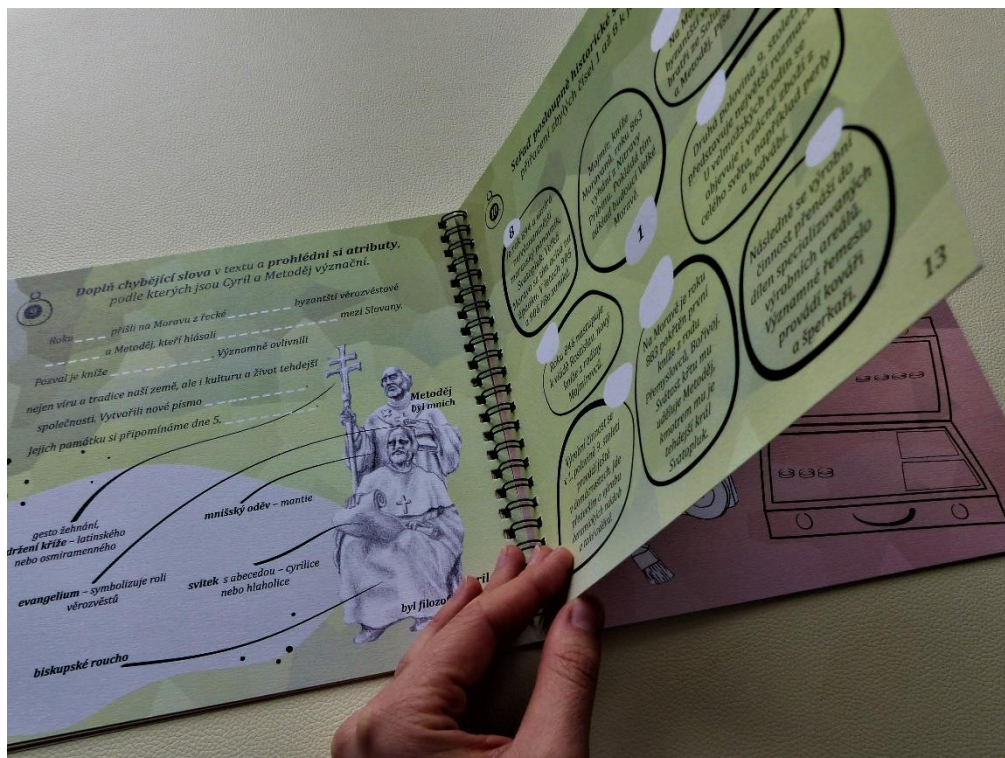
Obrázek 42: Pohled do pracovního sešitu s úlohami, autor: Adéla Turčínková

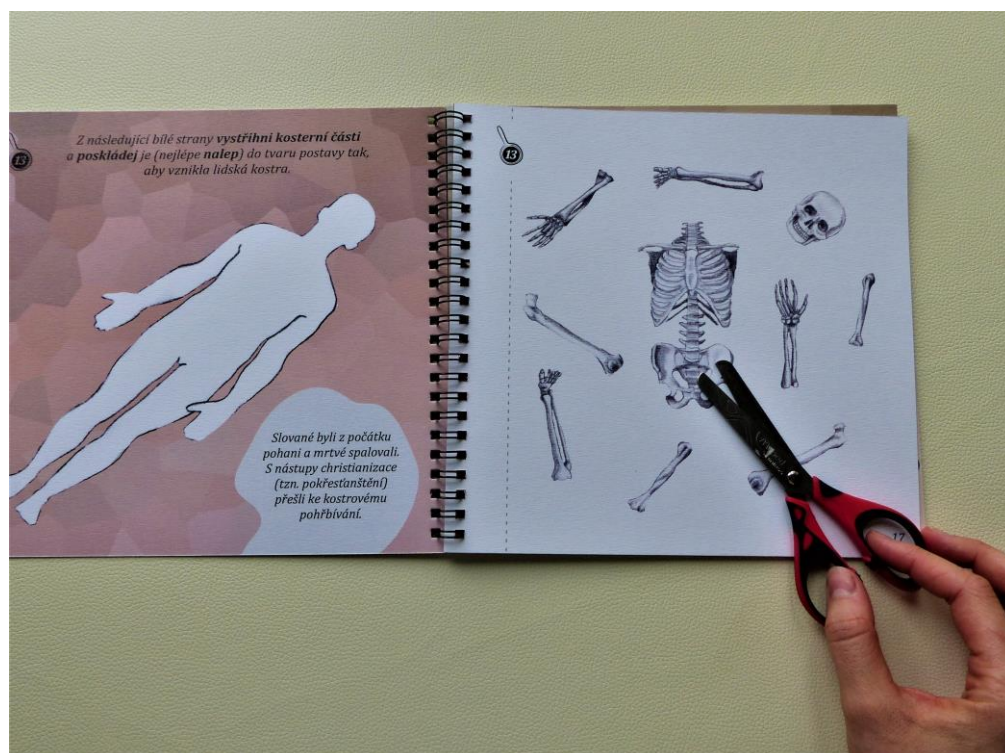
Obrázek 43: Pohled do přeloženého pracovního sešitu, autor: Adéla Turčínková

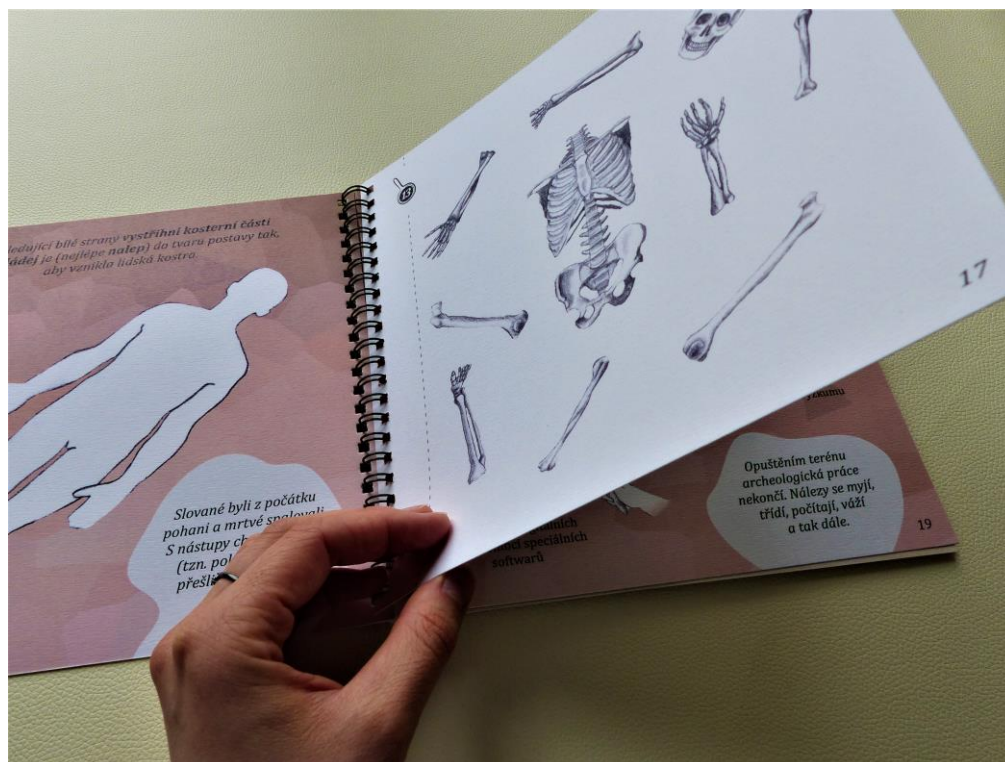
Obrázek 44: Práce s pracovním sešitem, autor: Adéla Turčínková

Obrázek 45: Listování pracovním sešitem, autor: Adéla Turčínková

Obrázek 46: Pohled na rozevřený pracovní sešit, autor: Adéla Turčínková

Obrázek 47: Listování pracovním sešitem, autor: Adéla Turčínková

Evaluace efektivity pracovního sešitu

K vyšetření, zda je hotový pracovní sešit pro školáky správně proveden, je efektivní a také zábavný a zajímavý, je nutné přirozené ověření účastníky z řad cílové skupiny. Pro takové ověření se mi ke sběru dat jevil jako ideální řešení sestavení dotazníku. Dotazníkové šetření je poměrně jednoduchá a rychlá metoda výzkumu veřejného mínění o určité věci. V tomto případě se cílová veřejnost zužuje na žáky 2. stupně základních škol. Chtěla jsem, aby byla reflexe od žáků co nejvíce anonymní, upřímná a pro ně dobře pochopitelná. Otázky v dotazníku jsou polouzavřeného typu, ale většina se skládá z uzavřených otázek, kdy je možné odpovědět pouze výběrem z několika variant (a), b), c)). Evaluace probíhala v průběhu samotné tvorby PS, tím pádem jsem respondentům poskytla pouze provizorní a nedokončené

verze, což vedlo ke zkvalitnění PS a nakonec je potřeba ještě taktéž ověřit finální verzi.

Oslovila jsem některé rodiny s dětmi, známé, ale také náhodné návštěvníky muzeí. Ti si jeho zpracování vyzkoušeli v rámci možností individuálně. Každý z respondentů obdržel pracovní sešit a také dotazník, který vyplnil až nakonec. Podařilo se mi provést evaluaci se čtyřmi respondenty v daném rozmezí 11–15 let. Jeden z nich byl chlapec a zbytek dívky. Většina dochází do místních základních škol. Pouze jeden z respondentů prošel všechny tři instituce, ostatní se zúčastnili alespoň jedné ze tří částí.

Touto formou jsem chtěla zjistit, jak probíhala jejich práce s PS, jaké PS vytváří celkové dojmy, jestli je obtížnost opravdu úměrná danému věkovému rozmezí, jakým způsobem s PS pracovali a která část byla pro ně nejméně atraktivní. Tyto odpovědi poskytnou podstatnou reflexi a mohou upozornit na chyby, které autor jednoduše přehlíží, a mohou inspirovat k podnětům na vylepšení. Může se jednat třeba jen o nesrozumitelně zformulovanou větu.

Dotazník

Dotazník

**k evaluaci po použití pracovního sešitu "Putování Velkou Moravou"
Zakroužkujte odpověď.**

1. Jaký je Váš věk?

- a) 11
- b) 12
- c) 13
- d) 14
- e) jiný: _____

2. Pracovní sešit jsem:

- a) vyplnil/a celý – tzn. navštívil/a jsem všechny tři instituce

- b) vyplnil/a jsem 2 ze tří částí
- c) vyplnil/a jsem 1 ze tří částí

3. V pracovním sešitě tě nejvíce oslovila:

- a) část vztahující se k Archeoskanzenu Modrá
- b) část vztahující se k Památníku Velké Moravy
- c) část vztahující se k expozici v Zámku Pohansko
- d) ani jedna

4. K odpovědím jsem se dopracoval/a díky sledování a obchůzce po muzeu:

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) občas (u některých ano, u některých ne)

5. O Velké Moravě jsem již:

- a) věděl/a spoustu
- b) něco málo věděl/a
- c) nevěděl/a téměř nic

6. Vypracování pracovního sešitu mi dalo:

- a) spoustu nových informací
- b) zapamatoval/a jsem si pár nových informací
- c) skoro nic mi to nedalo
- d) byla to úplná ztráta času

7. Celkové (grafické i obsahové) provedení pracovního sešitu se mi zdá být:

- a) neatraktivní a nudné
- b) zajímavé a hravé
- c) obyčejné (jak se říká "nenadchne ani neurazí")

8. Všechny otázky byly srozumitelné a jasné:

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím, protože _____
- c) některé ne, a to otázky č. _____, protože _____

9. Obtížnost úloh byla:

- a) nízká, tyto úlohy byly příliš jednoduché _____
- b) průměrná (vyhovující)

- c) vysoká, často jsem si nevěděl/a rady u otázek č. _____
 d) kolísavá, některé otázky byly příliš jednoduché, jiné zase příliš složité, jedná se o otázky _____

10. Odpovědi jsem si zkontroloval/a v řešení na konci pracovního sešitu:

- a) ano
 b) ne, protože _____
 c) jenom některé, protože _____

11. Návštěva muzeí byla:

- a) zábavná a poučná
 b) nezábavná a nic jsem se nedozvěděl/a
 c) nemám z ní žádné pocity

Prostor pro vlastní poznámku:

Výsledky dotazníku v tabulce

	Archeoskanzen Modrá	Památník Velké Moravy	Zámek Pohansko
Absolvovaná muzea:	3×	1×	1×
	<i>Ano</i>	<i>Ne</i>	<i>Někdy ano, někdy ne</i>
K odpovědím se respondenti dopracovali prohlídkou expozice:	4×	/	/
	Mnoho nových informací	Pár nových informací	Skoro nic
Bylo zprostředkováno nových informací:	2×	2×	/
	Mnoho	Málo	Žádné
Předchozích zkušeností o Velké Moravě měli:	3×	/	1×
	Neatraktivní a nudný	Zajímavý a hravý	Obyčejný ("nena-dchne a neurazí")
Pracovní sešit se jeví jako:	/	4×	/

	Ano	Ne	Pouze některé otázky
Pracovní sešit je srozumitelný a jasný:	3×	/	1× (otázky č. 7 a 13)
	Nízká	Průměrná	Kolísavá
Obtížnost byla:		3×	1× (v zadání kresebné úlohy, č. 8)
	Zábavná a poučná	Nezáživná	Žádné pocity
Návštěva muzeí byla:	4×	/	/

Evaluační prostřednictvím dotazníku a krátké povídky s respondenty o PS mi pomohlo tak, jak jsem předpokládala. Vyvození závěrů mi obecně nastínilo, jakým způsobem PS zapůsobil, co by bylo vhodné do podoby zasáhnout a motivovalo mě některé části udělat vzhledově zajímavějším způsobem a pochopitelnějším podáním. Především jsem upravila grafickou podobu a také úlohy, které nezapůsobily jednoduše na pochopení. Upravila jsem a zjednodušila jednotlivé věty v zadání a vyznačila jsem tučným písmem aktivní slovesa typu: napiš, dokresli, spoj čarou apod. v celém souboru.

Závěr

Tvorba diplomové práce mi značně prohloubila znalosti z období Velké Moravy. Pro celou teoretickou i praktickou část bylo zásadní i několikanásobné osobní navštívení všech zvolených lokalit a snažila jsem se expozicím co nejvíce porozumět. Oceňuji různorodost velkomoravských památek, které nám Morava nabízí, objevila jsem velké množství zajímavých typů muzejních prezentací a především si prohlídky osobně užila. Při návštěvách paměťových institucí mě zajímalo i to, jakými informacemi a způsoby jsou veřejnosti interpretovány, v jakém stavu jsou udržovány a prezentovány, zda adekvátně cílí také na rozvoj žáků 2. stupně základních škol. Problematiku jsem ve většině institucí konzultovala s lektory edukačních oddělení nebo průvodci expozic.

S vytvářením pracovního sešitu jsem získala zkušenosti z výuky na KVV Univerzity Palackého v Olomouci v předmětech *Pracovní listy v muzejní edukaci* a *Didaktika muzejní edukace*. Měla jsem svou představu o podobě PS, kterou jsem ve velké míře také dodržela. Proces tvorby mě velmi těšil, vytvářela jsem ho po celou dobu tak, jak by bavil i mě, ale především cílovou skupinu. Mým očekáváním je, aby zaujal především žáky 2. stupně základních škol, naučil je základní rysy dané doby, podpořil je ve zvědavosti a přesvědčil o kráse velkomoravského odkazu v naší blízkosti. Naše moravské území je neobyčejně protkané obdobím Velké Moravy a proto jsem také zvolila tyto tři velmi působivé lokality, z čehož každá je naprosto originální. Svůj produkt nabídnu všem třem institucím, které ho mohou v případě jejich zájmu využívat a nabízet veřejnosti či školním skupinám. Myslím, že je neustále mnoho věcí, co zlepšovat na mých osobních schopnostech v této tvorbě. Ráda bych ve vytváření dalších pracovních sešitů nebo i jiných edukačních pomůcek pokračovala dál.

Seznam použité literatury

GALUŠKA, Luděk. *Velká Morava*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1991, 87 s. Za poznáním do muzea, sv. 4. ISBN 80-7028-022-0.

GALUŠKA, Luděk. *Hledání původu: od avarských bronzů ke zlatu Velké Moravy = Search for the origin: from Avar bronze items to Great Moravian gold*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013, 279 s. ISBN 978-80-7028-386-8.

BÖHM, Jaroslav, Bohuslav HAVRÁNEK, Josef KOLEJKA, Václav VANĚČEK a Josef POULÍK. *Velká Morava: tisíciletá tradice státu a kultury*. Praha: Československá akademie věd, 1963, 112 s, [16] s. obr. příl. (Brož.).

BÁRTA, Oldřich. *Almanach Velká Morava*. Brno: Moravské muzeum, 1965, 158 s.

ČORNEJ, Petr, MYSLIVEČEK, Jiří a BUŠEK, Jiří. *Vše podstatné z českých dějin*. Praha: Práh, [1992]. 50 s. ISBN 80-901278-4-3.

SLÁMA, Jiří a VAVŘÍNEK, Vladimír. *Slovanské osídlení Českých zemí a Velkomoravská říše =: Slavic settlement in the Czech lands and Great Moravia*. Praha: Litera, 1996. 104 s. ISBN 80-7192-082-7.

HUDEČEK, Jakub. *Dějiny Velké Moravy: 1100 roků státu československého*. V Přerově: Nákladem Knihkupectví Společenské knihtiskárny, 1935, 66 s. (Brož.).

GALUŠKA, Luděk, Miroslav VAŠKOVÝCH, Ladislav CHVALKOVSKÝ a Luděk GALUŠKA. *Památník Velké Moravy: Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětman*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, 143 s. ISBN 8086185141.

ČOUPEK, Jiří. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, 492 s. ISBN 978-80-239-9873-3.

SKÁCEL, P. *Vilém Hrubý proslul objevy z Velké Moravy, hledal i Metodějův hrob*. Mladá fronta DNES, 21. říjen 2017, vydání 41., s. 18.

CIBULKA, Josef. *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958, 362 s., [24] s. obr. příl.

POLÁČEK, Lumír, Věra KUČOVÁ, Peter BAXA a Jitka VLČKOVÁ. *Památky Velké Moravy: Slovanské hradiště v Mikulčicích, Kostel sv. Markéty Antiochijské v Kopčanech*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010, 134 s., ISBN 978-80-87104-66-8

KOUŘIL, Pavel, ed. *Velká Morava a počátky křesťanství: 27.11.2014-28.2.2015 – Palác šlechtičen, Moravské zemské muzeum, Brno, 17.4.2015-28.6.2015 – Císařská konírna, Pražský hrad, Praha, 7.8.2015-1.11.2015 – Bratislavský hrad, Bratislava*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v.v.i. ve spolupráci s Moravským zemským muzeem, 2014, 517 s. ISBN 978-80-86023-53-3.

DROZDOVÁ, Eva. *Břeclav – Pohansko, VI: Slovanští obyvatelé velkomoravského hradiště Pohansko u Břeclavi: (demografická a antropometrická studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 146 s., ISBN 80-210-2370-8.

KOUŘIL, Pavel. *Cyrilometodějská misie a Evropa: 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, 2014, 387 s. ISBN 978-80-86023-50-2.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Škola muzejní pedagogiky. 1, Poznámky k partnerství výtvarné a muzejní pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 131 s. ISBN 978-80-244-1866-7.

ŠOBÁŇ, Marek, David HRBEK a Vladimír HAVLÍK. *Škola muzejní pedagogiky. 6*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 121 s. ISBN 978-80-244-1871-1.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium. 1. díl, Přístupy k tvorbě expozic a jejich inovace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, 361 s. Monografie. ISBN 978-80-244-4302-7.

Seznam internetových zdrojů

Slovanská raně středověká aglomerace Staré Město-Uherské Hradiště a její okolí. [online] Autor textu: PhDr.Luděk Galuška, CSc. [cit. 15.03.2021]. Dostupné z: https://www.phil.muni.cz/archo/webmaster%20peppe/stara_mura/morarch/Vyzkumy/slavne_vyzkumy/staremesto.html.

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti [online]. *Památník Velké Moravy.* [cit. 20.01.2021]. Dostupné z: <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/8/>.

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti [online]. *Hradisko svatého Klimenta.* [cit.03.02.2021]. Dostupné z: <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/84/>.

Encyklopedie města Uherské Hradiště, 2011–2012: *kostel a kaple sv. Jiří.* Document Moved [online]. Copyright © 2017 Město Uherské Hradiště [cit. 20.04.2021]. Dostupné z: https://encyklopedie.mesto-uh.cz/home-muh/?acc=profil_vyzkumu&load=5

Staré Město u Uh.Hradiště – hřbitovní areál s kostelem sv. Michaela archanděla – Hřbitov | Turisti-ka.cz. Pro větší zážitek z cest a výletů | Turistika.cz [online]. Copyright © 2007 [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: <https://www.turistika.cz/mista/stare-mesto-u-uh-hradiste-hrbitovni-areal-s-kostelem-sv-michaela-archandela/detail>.

Nejstarším písmem Slovanů nebyla hlaholice. Objev kosti u Břeclavi ukázal na runy — ČT24 — Česká televize. ČT24 — Nejdůvěryhodnější zpravodajský web v ČR — Česká televize [online]. Copyright © [cit. 12.02.2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3268206-nejstarsim-pismem-slovanu-nebyla-hlaholice-objev-kosti-u-breclavi-ukazal-na-runy>.

Na Uherskohradištsku žijí přímí potomci Slovanů z Velké Moravy – Sciencemag.cz. Sciencemag.cz [online]. Copyright © palau83 [cit. 24.04.2021]. Dostupné z: <https://sciencemag.cz/na-uherskohradistsku-ziji-primi-potomci-slovanu-z-velke-moravy/>.

MM – archeologie – *Archeoskanzen. MORAVIA MAGNA* [online]. [cit. 21.03.2021]. Dostupné z: http://www.moraviamagna.cz/archeologie/a_skanzm.htm.

Areál – Archeoskanzen. Hlavní stránka – Archeoskanzen [online]. Copyright © 2021 Archeoskanzen Modrá [cit. 01.04.2021]. Dostupné z: <https://www.archeoskanzen.cz/areal>.

Luděk Galuška životopis | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 03.04.2021]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/ludek-galuska-18880>.

Slovanské hradiště v Mikulčicích [online]. *Mikulčice expozice VM*. [cit. 3.2.2021]. Dostupné z: <http://www.masaryk.info/slovanske-hradiste-mikulcice/62/>.

Seznam obrazových příloh

Obrázek 1: Vlastní mapa vybraných lokalit k tématu Velká Morava, 2021

Obrázek 2: Expozice Památníku Velké Moravy ve Starém Městě, foto: Adéla Turčínková, 2019

Obrázek 3: Výšina sv. Metoděje (Sady „Špitálky“), foto: Adéla Turčínková, 2021

Obrázek 4: Pozůstatky velkomoravského kostela ve Starém Městě „Na Špitálcích“, zdroj: <https://www.vychodni-morava.cz/cil/12>.

Obrázek 5: Pohled na částečný půdorys základů, kostel svatého Michala a kapli, foto: Adéla Turčínková, 2021

Obrázek 6: Základy kostela svatého Jana s nově vybudovanou replikou kostela (Modrá „Na Díle“), foto: Adéla Turčínková, 2021

Obrázek 7: Pohled do Archeoskanzenu Modrá, foto: Adéla Turčínková, 2021

Obrázek 8: Bazilika – III. mikulčický kostel, foto: Adéla Turčínková, 2021

Obrázek 9: Dvouapsidová rotunda – VI. kostel, foto: Adéla Turčínková, 2021

Obrázek 10: Vlastní mapa vybraných velkomoravských lokalit s muzejní funkcí, 2021

Obrázek 11: Budova Památníku Velké Moravy ve Starém Městě, foto: Adéla Turčínková, 2020

Obrázek 12: Fragment pracovního sešitu se třemi úlohami

Obrázek 13: Fragment pracovního sešitu se třemi úlohami

Obrázek 14: Fragment pracovního sešitu s úkolem

Obrázek 15: Pohled do kovárny, foto: Adéla Turčínková, 2021

Obrázek 16: Dům tvořený z hliněných nepálených cihel, foto: Adéla Turčínková, 2021

Obrázek 17: Dům se srubovou konstrukcí, foto: Adéla Turčínková, 2021

Obrázek 18: Úkol z pracovního sešitu

Obrázek 19: Úkol z pracovního sešitu

Obrázek 20: Úkol z pracovního sešitu

Obrázek 21: Virtuální prohlídka expozice v Pavilonu II, Zdroj: <http://slovanske-hradiste.pano3d.cz>.

Obrázek 22: Část kratší verze pracovního listu

Obrázek 23: Část kratší verze pracovního listu s úlohami

Obrázek 24: Úkol v propracovanější verzi pracovního listu

Obrázek 25: Velká mapa s úkoly z propracovanější verze pracovního listu

- Obrázek 26: Pohled do hlavního sálu expozice, foto: Adéla Turčínková, 2021
- Obrázek 27: Zlacené gombíky ve vitríně, foto: Adéla Turčínková, 2021
- Obrázek 28: Virtuální prohlídka expozice Velké Moravy, zdroj:
<http://www.mzm.pano3d.cz>.
- Obrázek 29: Pohled do expozice v Centru slovanské archeologie, foto: Adéla Turčínková,
2021
- Obrázek 30: Vlastní mapa s třemi lokalitami vázanými k pracovnímu sešitu
- Obrázek 31 Kresba Cyrila a Metoděje, autor: Adéla Turčínková
- Obrázek 32: Kresba středověkých náušnic, autor: Adéla Turčínková
- Obrázek 33: Kresba středověkých rolniček na odhánění zlých duchů, autor: Adéla
Turčínková
- Obrázek 34: Ukázka strany z úvodní části PS s instrukcemi
- Obrázek 35: Ukázka strany PS z části k Památníku Velké Moravy
- Obrázek 36: Ukázka strany z archeologické části PS
- Obrázek 37: Ukázka strany PS z části k Archeoskanzenu Modrá
- Obrázek 38: Ukázka dvou souvisejících stran z PS k archeologické části

Anotace

Jméno a příjmení	Bc. Adéla Turčínková
Katedra	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce	Mgr. et Mgr. Silvie Novotná
Rok obhajoby	2022
Název práce	Velkomoravské památky na Uherskohradištsku a jejich muzejní zprostředkování žákům 2. stupně základních škol
Název v angličtině	Great Moravian Monuments in the Uherske Hradiste Region and their Museum Mediation for Pupils of the 2nd Grade of Primary Schools
Anotace práce	Diplomová práce se ve své teoretické části zaměřuje na základní charakteristiku Velké Moravy, a to především na našem území a dále se zvýšeným důrazem na oblast Uherskohradištska. Dokumentuje vybrané archeologické lokality a jejich historii, pojednává o našich významných archeologických lokalitách a jejich objevech. Uvádí také stručné základy muzejní pedagogiky, autorsky vytvořená kritéria pro hodnocení pracovních sešitů a následné hodnocení dostupných pracovních sešitů, které se využívají. V praktické části jsou vyjádřeny očekávané cíle, záměry a přínosy autorsky vytvořeného pracovního sešitu pro žáky 2. stupně základních škol, jeho postup práce, konečná podoba, evaluace efektivity a nakonec závěr.
Klíčová slova	Velká Morava, Uherskohradištsko, Jižní Morava, muzeum, edukace v kultuře, pracovní sešit, středověká sídliště, vykopávka, archeologie
Anotace v angličtině	The diploma thesis focuses in its theoretical part on the basic characteristics of Great Moravia, especially in our ter-

	<p>ritory and with increased emphasis on the region of Uher-skohradistsko. It documents selected archaeological sites and their history, discusses our important archeologists and their discoveries. It also presents a brief basics of museum pedagogy, author-created criteria for the evaluation of workbooks and the subsequent evaluation of available workbooks that are used. The practical part expresses the expected goals, intentions and benefits of the author's created workbook for pupils in the 2nd grade of primary schools, its work process, final form, evaluation of effectiveness and finally the conclusion.</p>
Klíčová slova v angličtině	The Great Moravia, Uherske Hradiste region, South Moravia, museum, education in culture, workbook, medieval settlement, excavation, archeology
Přílohy vázané v práci	Pracovní sešit, CD ROM
Rozsah práce	96 stran
Jazyk práce	Čeština

-
- ⁱ **Inhumace** – pohřbívání nespálených těl do země
- ⁱⁱ **Ostruha** – součást jezdecké výstroje, která sloužila k pobízení koně
- ⁱⁱⁱ **Gombík** – ozdobný předmět kulovitého tvaru s malým kruhovitým ouškem
- ^{iv} **Štět** – nestmelená kamenná podkladní vrstva pozemních komunikací z větších lomových kamenů zhruba jehlancovitého tvaru
- ^v **Tegula** – střešní taška
- ^{vi} **Prejz** – střešní krytina
- ^{vii} **Hřebenovka** – horní spojující díl střechy
- ^{viii} **UISPP** (Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistorique) – Mezinárodní unie pro prehistorické a protohistorické vědy
- ^{ix} **Baptisterium** – raně křesťanská kamenná stavba, která sloužila ke křtům
- ^x **Rubáš** – prosté splývavé roucho pro zemřelé
- ^{xi} **Presbytář** (presbyterium, kněžiště) – chrámový prostor vyhrazený kněžím
- ^{xii} **Oikumena** – oblast trvale obývána lidmi
- ^{xiii} **Akropole** – opevněný posvátný okrsek umístěný na nejvyšším místě města
- ^{xiv} **Profánní** – světský
- ^{xv} **Runy** – znaky, využívány ve starogermánských jazycích (2. – 7. století)
- ^{xvi} **Videomapping** – vizuální umění, které využívá projekce v prostoru přímo na libovolné objekty
- ^{xvii} **Stupavská falza** – originální kameny objevené nedaleko obce Stupava v Chřibech, které před více než osmdesáti lety vizionářka Klementina Maštálířová označila za součást hrobu svatého Metoděje, což později archeologové vyvrátili
- ^{xviii} **Spadávká** – přesah dokumentu určeného pro tisk, který zamezí tomu, aby se u okraje objevil úzký proužek nepotištěné plochy